

forumZFD

TRIAL
International

Lejla Gačanica i Caroline Finkeldey

NAZIVANJE RATNIH ZLOČINA PRAVIM IMENOM

Pravna regulacija zabrane negiranja (poricanja),
minimiziranja, opravdavanja ili odobravanja genocida,
holokausta, zločina protiv čovječnosti ili ratnih zločina

forumZFD – TRIAL International

Sarajevo, 2019.

Lejla Gačanica i Caroline Finkeldey

NAZIVANJE RATNIH ZLOČINA PRAVIM IMENOM

**Pravna regulacija zabrane negiranja (poricanja),
minimiziranja, opravdavanja ili odobravanja genocida,
holokausta, zločina protiv čovječnosti ili ratnih zločina**

forumZFD – TRIAL International

Sarajevo, 2019.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo

341.485:355.012(497.6)"1992/1995"
355.012
94(497.6)"1992/1995"

GAČANICA, Lejla

Nazivanje ratnih zločina pravim imenom : pravna regulacija zabrane negiranja (poricanja), minimiziranja, opravdavanja ili odobravanja genocida, holokausta, zločina protiv čovječnosti ili ratnih zločina / Lejla Gačanica i Caroline Finkeldey. - Sarajevo : Forum Živiler Friedensdienst : TRIAL International, 2019. - 34 str. : ilustr. ; 24 cm

Bibliografija: str. 30-34.

ISBN 978-9958-0399-9-7 (Forum Živiler Friedensdienst)
ISBN 978-9926-8430-0-7 (TRIAL International)

1. Finkeldey, Caroline

COBISS.BH-ID 28562182

SADRŽAJ

PREDGOVOR	6
UVOD	7
1. METODOLOGIJA RADA	8
1.1. Oblast analize	8
1.2. Terminologija	8
2. SLUČAJ BOSNE I HERCEGOVINE: NEGIRANJE, PORICANJE, MINIMIZIRANJE	11
3. ZAKONSKO UREĐENJE ZABRANE NEGIRANJA	14
3.1. Zašto je potrebna zakonska zabrana	14
3.2. Evropska unija: Regulacija i izazovi	15
3.3. Komparativna praksa pravne regulacije	15
4. POSTOJI LI RJEŠENJE ZA BOSNU I HERCEGOVINU	18
4.1. Civilizacijsko ili političko pitanje	20
4.2. Modeli mogućeg zakonskog uređenja	21
4.3. Mogućnosti pravne regulacije u Bosni i Hercegovini	22
ZAKLJUČAK	24
PREPORUKE	25
POJMOVNIK	26
PRILOG 1. UPITNIK ZA INTERVJU – PRAVNI EKSPERTI	29
LITERATURA	30

PREDGOVOR

Nakon sukoba, rata, nakon ratnih zločina, teških kršenja ljudskih prava, nakon ubijanja civila, mučenja i zatvaranja, od ključnog je značaja za jedno društvo da ponovno potcrtava šta je „ispravno“ a šta „pogrešno“. Da bi to društvo stvari ispravilo zbog samog sebe, zbog preživjelih, zbog svojih građanki i građana, zbog svoje budućnosti. U demokratskim državama sudovi „izriču pravdu“, utvrđuju van svake sumnje šta se dogodilo i koga za to treba pozvati na odgovornost.

U Bosni i Hercegovini su počinjeni stravični zločini – genocid, etničko čišćenje, silovanje, masovna pogubljenja, logori, mučenje – cijeli spektar svih mogućih ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti. Mnogim osobama je suđeno pred međunarodnim i domaćim sudovima, a mnogima će se suditi u budućnosti. U sudnicama su utvrđivane činjenice koje su van svake razumne sumnje. Rat u Bosni i Hercegovini vjerovatno je jedan od najbolje dokumentiranih zbog svih suđenja, svih prikupljenih dokaza, svih svjedočenja, zbog ogromne dokumentacije koja je pohranjena i objavljena na internetu.

Međutim, to nije dovoljno. Nije dovoljno kada se za (neke) ratne zločine vode sudski postupci, van zemlje ili u njoj, ali se presude, „poruke“ ignoriraju, zanemaruju, poriču u javnosti, a nalazi sudova ne priznaju.

Forum Civilna mirovna služba (forumZFD) i organizacija TRIAL International, kao dvije organizacije koje su u Bosni i Hercegovini aktivne u oblasti tranzicijske pravde i suočavanja s prošlošću, istinski su zabrinuti zbog javnog diskursa i političke atmosfere u Bosni i Hercegovini i njenim susjednim zemljama. Ne samo da ne postoji politička volja za ozbiljno i konstruktivno suočavanje s prošlošću, izgradnju države na temelju vladavine prava, demokratskih vrijednosti i poznavanja „ispravnog i pogrešnog“, na temelju poštivanja sudstva i demokratskih institucija, na temelju poštivanja žrtava i preživjelih. Ne samo da je moguće da se otvoreno poriče da su se ratni zločini, utvrđeni u sudskim postupcima, desili, odnosno desili u takvoj težini, već se osuđene ratne zločince glorificira bez ikakvih sankcija – čak se često dešava da državne institucije, političari, zvanični predstavnici aktivno učestvuju u poricanju, minimiziranju, manipuliranju narativom, čime se javno legitimizira poricanje i održava sukob.

Iskreno vjerujemo da se svako društvo treba suočiti sa svojom prošlošću, koliko god da je to bolno, da bi gradilo sadašnjost i budućnost koje se razlikuju od vremena sukoba i rata. Također smatramo da se, ako prihvatanje ne dolazi iz moralne odgovornosti i osjećaja moralne obaveze, zakonima mora osigurati kažnjavanje poricanja jer se pravda ne može selektivno prihvatati i odbacivati. Nismo ni prvi ni jedini koji pozivamo na sankcioniranje poricanja. Međutim, ponekad se takvi zahtjevi odnose samo na genocid. Za nas je od suštinskog značaja da se sankcionira poricanje i minimiziranje svih ratnih zločina koje su sudovi potvrdili. Da niko ne može glorificirati nijednog osuđenog ratnog zločinca. Da su žrtve, bez obzira na njihovo porijeklo, prepoznate, i da je zločin, bez obzira na to gdje je počinjen, prihvaćen, shvaćen i da se smatra pogrešnim, bez izgovora, bez „ali“.

Organizacije forumZFD i TRIAL International nadaju se da će ovaj dokument poslužiti za pokretanje konstruktivnog diskursa o neophodnosti donošenja zakona o zabrani poricanja genocida, holokausta, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina. Očekujemo otvorene razgovore s različitim akterima i relevantnim grupama o ovoj temi, a u konačnici, i jedan širi dijalog i podizanje društvene i političke svijesti o temi suočavanja s prošlošću.

forumZFD
TRIAL International

UVOD

U sve zaoštrenijim nacionalnim retorikama u Bosni i Hercegovini (BiH) posebno mjesto sporenja čini poricanje zločina počinjenih u ratnom periodu 1992-1995. godine. Osim negiranja genocida u Srebrenici (koji svoje pojmovno utemeljenje crpi iz presuda Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), mnogi drugi zločini se poriču – kako u pogledu odgovornosti tako i u pogledu osporavanja da su se uopšte desili. U cijelom ovom postkonfliktnom procesu „pregovaranja prošlosti“¹ zapravo se vodi bitka šta će biti sačuvano kao „istina“, rijetko ili nimalo vodeći računa o žrtvama preko kojih se nacionalni narativi grade. Pamćenje ne rekonstruira samo prošlost, već i organizira iskustvo sadašnjosti i budućnosti.² Bitno je, dakle, ko i kako kontrolira narativ o prošlosti – šta se u njemu „čuva“ a šta „zaboravlja“ (potiskuje). Stoga bosanskohercegovačka bitka za „istinu o prošlosti“ uključuje i sporenja o tome jesu li zločini počinjeni, ko ih je počinio, u kojem obimu i pod čijom odgovornošću. Zapetljana u ovim tezama su i pitanja kolektivne odgovornosti i kolektivne krivice, djelovanja MKSJ-a i primitka presuda ovog suda, (ne)postojanja efektivnih mehanizama tranzicijske pravde, te kontinuiranog održavanja polarizirane percepcije podijeljenog društva i države, nesposobnog i nezainteresiranog da radi na izgradnji mira i institucionalnom procesu suočavanja s prošlošću. U razmatranju potreba za pravnom regulacijom poricanja ili umanjivanja počinjenih zločina bitan sastavni dio ove tematike jesu razlozi zbog kojih se poricanje uopšte dešava.

Je li imenovanje javnih ustanova prema osuđenim ratnim zločincima opravdavanje ili odobravanje počinjenih i pravosnažno presuđenih ratnih zločina? Je li upisivanje u javni prostor (nazivi ulica, memorijali, spomenici) sudski dokazanih zločina i zločinaca iz proteklog rata također negiranje, opravdavanje i odobravanje zločina? Veličaju li zastave i simboli ono što bi trebalo osuditi? I kako to sve utiče na izgradnju mira i povjerenja u BiH?

Svrha ovog rada je da zabilježi koliko su bosanskohercegovačko društvo i država otvoreni za pravnu regulaciju zabrane negiranja (poricanja), minimiziranja, opravdavanja ili odobravanja genocida, holokausta, zločina protiv čovječnosti ili ratnih zločina. S druge strane, ono što se u istraživanju pokazalo kao protuteža navedenom jest pitanje koliko je zapravo potrebna pravna regulacija zabrane negiranja. „Nakon fizičkog uništenja naroda i njegove materijalne kulture, sjećanje je sve što je ostalo“ (Hovannisian, 1998). Ovaj rad propituje uzročno-posljedičnu vezu između važnosti pravne regulacije i njenog realnog ostvarenja u BiH, odnosno kako se izvori negiranja, opravdavanja, minimiziranja obnavljaju, čemu služe i kako to utiče na društvenu situaciju permanentnog sukoba održavajući stanje „zamrznutog konflikta“. Pozicionirana između mogućnosti i potrebe, zakonska zabrana negiranja, minimiziranja, opravdavanja ili odobravanja genocida, holokausta, zločina protiv čovječnosti ili ratnih zločina čini se i dalje jednim od pitanja za koja u BiH ne postoji jednostavno rješenje.

---

¹ U BiH postoje tri dominantna narativa o prošlosti – oni su međusobno suprotstavljeni i isključivi, zbog čega se nedavna prošlost još uvijek percipira kao otvorena, a održava u napetosti između ključnih tačaka iz prošlosti, od kojih je jedna od osnovnih poricanje počinjenih zločina (u sva tri narativa).

² Jan Assmann, *Kulturno pamćenje: Pismo, sjećanje i politički identitet u ranim visokim kulturama*.

1. METODOLOGIJA RADA

Cilj ovog rada je propitati mogućnosti za pravnu regulaciju zabrane negiranja (poricanja), minimiziranja, opravdavanja ili odobravanja genocida, holokausta, zločina protiv čovječnosti ili presuđenih ratnih zločina u BiH. Rad je podijeljen u tri tematske cjeline, koje se bave bosanskohercegovačkim kontekstom, pregledom komparativne prakse pravne regulacije u drugim zemljama, te propitivanjem mogućnosti i modela za BiH. Istraživačka pitanja postavljena u ovom radu su:

– **Postoji li u BiH negiranje? Kako i gdje se manifestira?**

– **Kakva je praksa u drugim zemljama – postoji li pravna regulacija i kakva?**

– **Zašto je u BiH bitno zakonski urediti zabranu negiranja, minimiziranja, opravdavanja ili odobravanja genocida, holokausta, zločina protiv čovječnosti ili ratnih zločina?**

– **Koji su potencijalni prijedlozi za pravno uređenje u BiH?**

Istraživanje je uključivalo analize podataka iz uredskog istraživanja (*desk review*), pregled dostupne literature, analize medija te polustrukturirane intervjue. Period koji je obuhvaćen istraživanjem odnosio se na posljednje dvije godine u pogledu praćenja medijskog izvještavanja i pitanja o procjeni stanja u BiH intervjuiranih eksperata. Intervjui su rađeni u usmenom obliku (s izuzetkom pisanih odgovora sagovornika s kojima nije bilo moguće realizirati usmeni intervju) s pravnim ekspertima, ekspertima za oblast tranzicijske pravde, udruženjima žrtava, predstavnicima civilnog sektora koji se bave ovim pitanjima, novinarima. Ukupno je obavljeno petnaest polustrukturiranih intervjua, prema razvijenim upitnicima (vidjeti Prilog 1).

1.1. Oblast analize

Važnost bavljenja temom pravne regulacije proizlazi iz kontinuirano prisutnih diskursa koji podrazumijevaju javno negiranje, minimiziranje, opravdavanje ili odobravanje genocida, holokausta, zločina protiv čovječnosti ili presuđenih ratnih zločina u BiH. Ova prisutnost očita je tokom čitavog postdejtonskog perioda, pa čak i intenzivnije u posmatranom vremenskom periodu. Umjesto

da ratni narativi slabe u svojoj prisutnosti protekom vremena, u BiH se to još uvijek ne dešava, a sukobljeni narativi i dalje izazivaju napetosti u podijeljenom bosanskohercegovačkom društvu. Lustracija, čije zakonsko uređenje do 2019. godine nije završeno, još je jedno od otvorenih pitanja. Sve navedeno ukazuje na nedostatak sistemskog rada na pitanjima koja uključuju, ne ograničavajući se, tranzicijsku pravdu, izgradnju mira, suočavanje s prošlošću. Tamo gdje se minimiziranja, odobravanja, opravdavanja dešavaju toliko često i bez društvene odgovornosti za uspostavljanje mira, čime se normaliziraju, pa čak i institucionaliziraju, nužno je raditi na drugačijem pristupu (od prostog računanja na društvenu svijest kao regulativni mehanizam) u njegovom sprečavanju. Model za promjenu ovakve političke i društvene atmosfere treba potražiti u pravnoj regulaciji – pravnoj zabrani negiranja (poricanja), minimiziranja, opravdavanja ili odobravanja genocida, holokausta, zločina protiv čovječnosti ili presuđenih ratnih zločina. Ovo nije novina, prakse pravne regulacije postoje u drugim zemljama, a u BiH, zbog odsustva moralne odgovornosti, ovu prazninu bi trebalo popuniti zakonskom regulacijom.

1.2. Terminologija

Iako se većina analiza bavi konkretno negiranjem genocida i njegovim posljedicama, ovdje je važno istaknuti da ovaj rad, uzimajući u obzir kompleksnost konflikta u BiH i efekte krivične pravde, uključuje širu terminologiju i obuhvata i zločine protiv čovječnosti i ratne zločine. U isto vrijeme ističe se razlika između termina „poricanje“ i „negiranje“: autorica Maria Karlsson navodi u svom radu *An Argumentative and Comparative Analysis of Western Denial of the Holocaust and of the Armenian Genocide* da je poricanje termin koji se koristi za opisivanje fenomena poricanja u cjelini, bilo da je predstavljen apsolutnim poricanjem, trivijalizacijom ili relativizacijom. Negacionizam, s druge strane, uglavnom se koristi u odnosu na apsolutno poricanje, gdje se realnost genocida potpuno negira. Bez genocida, bez žrtava, bez počinitelaca, bez gasnih komora i bez marševa smrti. U ovoj definiciji „poricanje“ ima mogućnost da bude i apsolutno i parcijalno, dok „negacionizam“ ostaje u svakom trenutku apsolutno negiranje realnosti genocida.

Za potrebe definiranja šta je negiranje, minimiziranje, opravdavanje ili odobravanje genocida, holokausta, zločina protiv čovječnosti ili ratnih zločina, znači, poslužiti će za početak radna definicija poricanja holokausta:

Poricanje holokausta diskurs je i propaganda koja niječe povijesnu zbilju i opseg istrebljenja Židova od strane nacista i njihovih suradnika tijekom Drugog svjetskog rata, poznatog kao holokaust. Poricanje holokausta posebno se odnosi na svaki pokušaj tvrdnje da se holokaust nije dogodio. Poricanje holokausta može uključivati javno nijekanje ili dovođenje u sumnju korištenja glavnih mehanizama istrebljenja (poput plinskih komora, masovnih strijeljanja, izgladnjivanja i mučenja) ili namjernosti genocida nad židovskim narodom.³

Ova definicija može biti primijenjena i u slučajevima Ruande ili pak Srebrenice, ukazujući na dvije bitne stavke: negiranje činjenično utvrđenih pojava i osporavanje namjere da se zločin poćini. Konvencija o sprećavanju i kaćnjanju zločina genocida usvojena 1948. definira genocid.⁴

Poricanje genocida (engl. *denial*) pokušaj je da se poreknu ili minimiziraju ćinjenice o obimu i težini pojave genocida. Negiranje zločina stavlja se u direktnu vezu s revizionizmom. René Lemarchand definira poricanje kao osporavanje da se genocid dogodio zbog nepostojanja dokazane namjere da se uništi određena grupa. Revizionizam podrazumijeva pak stvaranje novih okolnosti u vezi s genocidnim nasiljem i osmišljavanje novih motivacija u kojima se ųrtve često ispostavljaju kao poćinioci. I poricanje i revizionizam podrazumijevaju izostavljanje nekih detalja i manipulaciju historijskim ćinjenicama kako bi se ųrtve prikazale kao agresori i oslobodili poćinioci. Stephen Cohen ukazuje na to da su moguća tri oblika poricanja u odnosu na ono što se negira: doslovno, interpretativno i implicitno. Doslovno poricanje implicira da se znanje ili ćinjenice oćigledno negiraju: „ništa se nije dogodilo“, „nije bilo masakra“. Kod interpretativnog poric-

anja ćinjenice nisu negirane, ali im se pripisuje drugaćije znaćenje: „to je bila razmjena stanovništva“, ili „kolateralna ųteta“ (a ne masakr). Implicitno poricanje odnosi se na poricanje ili minimiziranje njegovog znaćaja ili implikacija: „ta ubistva nemaju nikakve veze sa mnom“. Adam Jones dalje identificira brojne strategije poricanja: prikazivanje zločina kao samoodbrane, umanjivanje opsega masakra navodeći odsustvo genocidne namjere, ukazujući na odsustvo jasnih ili direktnih naredbi, opisujući sebe i/ili grupu kao ćistu i time nesposobnu za masovne zloćine, ili, s druge strane, kao stvarne ųrtve. Poricanje – posljednji stadij od deset stadija genocida Gregorija H. Stantonu – dogaća se u svakoj od razlićitih faza i nastavlja se i nakon genocida.⁵ Kako navodi Maria Karlsson, denalizam (odnosi se na veću, orkestriranu, ideološku, politićku i historijsku strukturu poricanja) uključuje agendu, svjetonazor, argumentativne tradicije i strukture, motive i skup zagovaraća.⁶

Ozbiljan nedostatak u javnom i politićkom diskursu pojavljuje se prilikom kvalificacije pravne regulacije ove materije svodeći je nerijetko na isključivo negiranje genocida (u Srebrenici). Genocid je jedan dio onoga što se desilo u toku rata i jedan dio onoga što se danas negira, minimizira, odobrava, opravdava. Međutim, nužno je pravnu regulaciju posmatrati kroz sve oblike koji ovdje pripadaju: minimiziranje, opravdavanje, odobravanje, te djela zloćina protiv ćovječnosti, ratnih zloćina. Jedino jedinstvenom regulacijom svih navedenih moće se uticati na izmjenu onoga što imamo danas u praksi.

Velićanje ratnih zloćinaca,⁷ neprihvatanje/prešućivanje – izostanak osude, obiljeųavanje javnih prostora davanjem imena po osuđenim ratnim zloćincima ili kvalificiranim ratnim dogaćajima, otvoreni revizionizam⁸, upravo su manifestacijs-

³ <https://www.holocaustremembrance.com/hr/node/122>

⁴ Vidjeti više: <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/02/Konvencija-o-sprećavanju-i-kaćnjanju-zloćina-genocida.pdf>

⁵ Vidjeti više: <https://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1369&context=gsp>

⁶ <https://www.cfe.lu.se/sites/cfe.lu.se/files/cfewp45.pdf>

⁷ Poput javnih odlikovanja, priznanja, davanja naziva javnim ustanovama i slićno. Kao primjer navodi se dodjeljivanje priznanja Biljani Plavšić (koja je priznala da je poćinila ratne zloćine i koja je osuđena na 11 godina zatvora), Momćilu Krajišniku (osuđenom na 27 godina zatvora) i Radovanu Karadžiću (osuđenom prvostepenom presudom na 40 godina zatvora za genocid).

⁸ Poput revitalizacije Herceg-Bosne.

ki oblici minimiziranja prvenstveno, a zatim opravdavanja ili odobravanja genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina. Važno je normirati sve ove oblike, uz genocid, kao pravno zabranjene radnje, čime bi se spriječilo da se nastavljaju negirati ili pak afirmirati zločini počinjeni u BiH.

Da bi se uopšte moglo govoriti o zabrani negiranja nečega, potrebno je utvrditi iz čega se crpi validnost činjenica čije poricanje se zabranjuje. Zabranjena negiranja odnosi se na događaje, odgovornosti i podatke koji su jasno ustanovljeni kao (historijske) činjenice. Konkretnije, činjenicama se, u pravnoj regulaciji, imaju smatrati u legitimnim sudskim postupcima⁹ utvrđeni događaji i podaci (pogledati naslov 3.3. *Komparativna praksa za više informacija*).

Još jedan termin važan u razumijevanju negiranja zločina uvela je Janja Beč-Neumann: „postgenocidni period“. Ovo što cijeli region proživljava je, prema autorici, treća faza genocida: „Mi smo sada u fazi kada su ubijanja prestala, ali su ostali strahovi i ostala je mržnja.“¹⁰ Označavajući region kao postgenocidni, onaj kojeg je obilježilo iskustvo genocida, ponavlja se koncept iz zadnje faze Stantonova da je neprolaženje kroz traumu, pojedinačnu ili kolektivnu, idealna osnova da se tako nešto ponovi.¹¹

---

⁹ Ovdje se misli na sudove čija je nadležnost za vođenje postupaka ratnih zločina u BiH jasno utvrđena i čije presude su obavezujuće: rezolucijama Vijeća sigurnosti br. 808 od 22. 2. 1993. godine i 827 od 25. 5. 1993. godine formiran je Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) s ciljem da procesuirao počiniocima krivičnih djela protiv čovječnosti i ratnih zločina. Imajući u vidu rezolucije 1503 od 28. 8. 2003. godine o završetku rada MKSJ-a, uspostavljeni su odjeli za ratne zločine u okviru Suda i Tužilaštva Bosne i Hercegovine (BiH), čiji je zadatak da nastave rad na predmetima ratnih zločina u skladu s najvišim međunarodnim standardima iz oblasti krivičnog prava i zaštite ljudskih prava. Pored toga, sudovi i tužilaštva u entitetima i Brčko distriktu također su nadležni za procesuiranje ovih predmeta (izvor: Državna strategija za rad na predmetima ratnih zločina).

¹⁰ <http://www.prometj.ba/clanak/vijesti/ziveti-u-postgenocidnom-drustvu-2246>

¹¹ <https://www.slobodnaevropa.org/a/1108340.html>

2. SLUČAJ BOSNE I HERCEGOVINE: NEGIRANJE, PORICANJE, MINIMIZIRANJE

Prvi stub tranzicijske pravde čini takozvana krivična pravda, koja podrazumijeva procesuiranje odgovornih za počinjena krivična djela. Svrha ovog stuba je da uspostavi odgovornost počinitelja, prvenstveno onih najodgovornijih, kako bi se uspostavio princip kažnjivosti za činjenje krivičnih djela te da utvrdi sudsku/forenzičku istinu, čime se sprečava negiranje da se zločin dogodio.¹² Kroz ovaj prvi stub/mehanizam ne iscrpljuje se koncept tranzicijske pravde, naprotiv, on podrazumijeva i komisije za utvrđivanje istine; mehanizme s ciljem postizanja restaurativne pravde za žrtve, koji uključuju reparacije, izgradnju spomenika i memorijalnih centara, te mehanizme s ciljem postizanja mira i sigurnosti, koji uključuju amnestiju i oprostaj, ustavne promjene i institucionalne reforme. Pokušavajući postići pravnu odgovornost i ispraviti nepravde nanese žrtvama, „tranzicijska pravda osigurava priznanje prava žrtava te potiče rast povjerenja među građanima i jačanje demokracije”.¹³ Retributivna pravda (sudovi), koja se najčešće primjenjuje u postkonfliktnim zemljama – gdje možemo ubrojiti i BiH, sama po sebi nije dovoljna za ispunjavanje ciljeva tranzicijske pravde.¹⁴

Intervjuirani u ovom istraživanju saglasni su da tranzicijska pravda u BiH nije zapravo zaživjela (ni u pojmovnom ni u stvarnom značenju). Nikad nije postojalo sveobuhvatno shvatanje mehanizama tranzicijske pravde,¹⁵ te ne možemo govoriti o procesu tranzicijske pravde, već više o pokušajima da se djeluje unutar tog spektra mehanizama (čiji uspjesi su bili vrlo neujednačeni).¹⁶ Osim izostanka razumijevanja, Murat Tahirović, predsjednik Udruženja žrtava i svjedoka genocida, navodi da je bilo „puno neukosti, ali i zloupotreba”. „Suštinski se BiH bavila isključivo procesuiranjem, i to na jedan vrlo često nekvalitetan način”, navodi Denis Džidić, urednik BIRN-a. To je za posljedicu imalo da su se bosanskohercegovačke vlasti ali i drugi segmenti društva osjećali potpuno oslobođeni odgovornosti u vezi s ovim pitanjima, smatra Refik Hodžić, nezavisni konsultant u polju strateškog komuniciranja u oblasti tranzicijske pravde. Žrtve još uvijek žive rat

i nose se s posljedicama koje su ostale.¹⁷ Kada govorimo o reparacijama, pomaka ima, ali u vrlo malom obimu u odnosu na protek vremena od ratnog perioda. BiH se još uvijek suočava s nepostojanjem sistemskog rješenja, te se pomaci koji su napravljene odnose na parcijalno rješavanje problema reparacija i ne predstavljaju sveobuhvatni pristup za sve žrtve u BiH.¹⁸ Memorijalizacija se pak svela na vjersku memorijalizaciju.¹⁹

U prethodnom naslovu obrazloženo je šta bi trebao biti temelj za određivanje sadržaja zabrane (šta je zabranjeno negirati, minimizirati, opravdavati ili odobravati) – a to su presude MKSJ-a te domaćih sudova. Međutim, možda i najveći izvor problema za BiH jeste upravo osporavanje presuda. „Heroj, a ne zločinac”, poručuje se na svim etničkim „stranama”, dokidajući mogućnost prihvatanja presuda i realnosti koju su one utvrdile. „Presude su bile prisutne samo u trenutku izricanja kazne. Čini mi se da mi podržavamo odluke suda samo kada su u našem interesu, koji god bio”, navodi docent na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu na predmetu Terorija prava i države Midhat Izmirlija.²⁰ Hodžić napominje da su „ratni narativi prepoznati kao najpotentnije gorivo ili kao dobar materijal za dimnu zavjesu u kojoj se stanovništvo drži svih ovih godina”. Tako tranzicijska pravda u svom prvom stubu ne uspijeva izaći iz sudnice u društvo, ostavljajući prostor za manipulacije, osporavanja i mitove kojima se grade identiteti u podijeljenom društvu. Da li

---

12 Vodič kroz tranzicijsku pravdu BiH.

13 ICTJ 2009, citirano prema D. Delaye.

14 Ibid.

15 ZNI06.

16 ZNI15.

17 ZNI07.

18 Kada govorimo o reparaciji kao socijalnom pravu, u FBiH je 1999. godine usvojen Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom koji je izmijenjen i dopunjen 2004, 2006. i 2009. godine, a u Republici Srpskoj Zakon o zaštiti žrtava ratne torture usvojen je u 2018. godini. Pored toga, značajan pomak predstavlja početak prakse ulaganja imovinskopravnih zahtjeva i dosuđivanja naknade nematerijalne štete za žrtve ratnih zločina u krivičnom postupku. Godine 2015. pred Sudom BiH prvi put je za ratno seksualno nasilje dosuđena naknada štete u krivičnom postupku. Nakon nekoliko pokušaja (2006, 2011. i 2017), državni zakon o žrtvama torture još uvijek nije usvojen – kako navodi BIRN „politički spor na etničkoj osnovi opstruira donošenje državnog zakona o žrtvama torture” (vidjeti više: <https://balkaninsight.com/2019/05/06/zrtve-ratne-torture-u-bih-napustene-od-strane-drzave/?lang=sr>).

19 ZNI06.

20 Ibid.

je danas, zapravo, gore nego što je bilo ranije? Edina Bećirević, redovna profesorica sigurnosnih studija na Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, navodi da je narativ o ratu prisutniji više nego ikad u postdejtonskoj BiH.²¹ Zlatica Gruhonjić, predsjednica banjalučkog CDTP-a, smatra da je situacija i retorika čak gora i da je ranije bilo više volje i vjere da se nešto može uraditi i utvrditi šta se dešavalo.²² „Ovo što mi živimo nije mir, nema nikakve zajedničke vizije za budućnost“, zaključuje Hodžić.

Dok se vode razgovori o pristupanju Evropskoj uniji (EU), udruženja žrtava podsjećaju na još uvijek neriješena pitanja i nedovršeni (ili sistemski nepostojeći) proces tranzicijske pravde. Povodom pisma 12 udruženja žrtava upućenog na više od hiljadu domaćih i stranih adresa²³ u kojem traže pravnu implementaciju presude Radovanu Karadžiću za genocid i zločine protiv čovječnosti (donošenjem zakona o zabrani negiranja genocida i zločina protiv čovječnosti) i poništavanje odlikovanja koja su vlasti entiteta Republika Srpska dodijelile Karadžiću i drugim presuđenim ratnim zločincima, odgovor²⁴ je došao od šefice diplomatije EU Federice Mogherini i komesara za evropsku susjedsku politiku i pregovore o proširenju Johannesu Hahn, u kojem se navodi:

Međunarodna krivična pravda ne samo da doprinosi okončanju nekažnjavanja već i širenju povjerenja i pomirenja unutar Bosne i Hercegovine, kao i cijele regije. EU očekuje od svih političkih lidera da podrže odluke međunarodnih sudova i da se suzdrže od bilo kakvih izjava i djela koja bacaju sumnju na nezavisnost ili nepristrasnost procesa donošenja presuda. (...) U EU nema prostora za potpaljujuću retoriku, da ne spominjemo veličanje ratnih zločinaca na bilo kojoj strani. Negiranje ili revizionizam je suprotan temeljnim evropskim vrijednostima.²⁵

²¹ ZNI10.

²² ZNI11.

²³ Pisma su poslana ponaosob svim članovima Evropskog parlamenta te rukovodstvu Evropske komisije i Vijeća Evrope, papi Franji, Ujedinjenim nacijama, Helsinškom odboru Kongresa Sjedinjenih Američkih Država i drugim organizacijama i institucijama koje se bave pitanjima ljudskih prava.

²⁴ Izvjestilac Evropskog parlamenta za BiH Cristian Dan Preda uputio je također pitanje Evropskoj komisiji šta namjerava učiniti kako bi se zaustavilo negiranje bosanskohercegovačkog genocida i veličanje ratnih zločina u Republici Srpskoj.

²⁵ <http://ba.n1info.com/Vijesti/a354076/Mogherini-i-Hahn-odgovorili-na-pismo-bh.-udruzenja-zrtava-genocida.html>.

Bez obzira na stav EU, u BiH je nastavljena praksa negiranja i minimiziranja. Situaciju dodatno otežava postojanje bar tri paralelna, kontradiktorna narativa. Ratni narativi su danas prisutni ne samo u javnom prostoru već i na ličnom nivou (porodica, lične veze, poslovi).²⁶ Nema dovoljno snažnog pokreta koji bi radio na izgradnji mira i suočavanju s prošlošću, a aktivnosti pojedinačnih inicijativa nekada su ograničene projektima i političkom voljom, navode naši sagovornici/e.²⁷ Iskustva intervjuiranih predstavnika civilnog društva svjedoče o reperkusivnim odgovorima na akcije koje dolaze u ovoj oblasti iz civilnog društva.²⁸

Ako bismo „čitali“ slučaj BiH, negiranja ili minimiziranja su vidljiva na različitim mjestima političkog djelovanja i kao posljedica toga utisnuta su na mnogim mjestima svakodnevnog života u podijeljenim zajednicama: mural Ratku Mladiću u Nevesinju; naziv studentskog doma na Palama po Radovanu Karadžiću; odlikovanja istog; rehabilitacija zločina;²⁹ isticanje fotografija osuđenih ratnih zločinaca na javnim skupovima; osnivanje udruženja i organizacija koje nose imena ratnih zločinaca; postojanje i legalno djelovanje fašističkih organizacija,³⁰ oku-

²⁶ ZNI06, ZNI04, ZNI11.

²⁷ ZNI03, ZNI07, ZNI15.

²⁸ Primjer Štefice Galić: „Ja sam prijavila zabranjene hercegobosanske zastave izvještane po gradu prije dvije godine; u policiji nisu htjeli zaprimiti moju prijavu tvrdeći da to nije zastava Herceg-Bosne nego hrvatskog naroda. Policajac me je nazvao kučkom usred MUP-a u Mostaru. Nije kažnjen ni na koji način“ (ZNI09). Slično iskustvo ima i Seida Karabašić iz Udruženja Prijedorčanki Izvor: „Mi smo sankcionisani od strane lokalne vlasti zbog korištenja riječi genocid u obilježavanju 20 godina od početka zločina u Prijedoru. Zločin protiv čovječnosti je dokazan po presudama, ali nije genocid, i zbog toga mi ne bismo smjeli koristiti tu riječ. Doneseni su zaključci na vanrednoj skupštini, gdje je nas osam organizacija stavljeno na crnu listu i da će protiv nas biti pokrenute krivične prijave, što nije dosad učinjeno. Zabranjeno nam je finansiranje od strane Opštine“ (ZNI03).

²⁹ Poput rehabilitacije Draže Mihailovića i četničkog pokreta.

³⁰ „U BiH registrovano 16 četničkih udruženja, svako rješenje izdato je u sudovima RS-a“ (<https://www.klix.ba/vijesti/bih/u-bih-registrovano-16-cetnickih-udruzenja-svacom-rjesenje-izdato-u-sudovima-rs-a/190311042>).

pljanja podrške osuđenim ratnim zločincima;³¹ obilježavanje godišnjice formiranja Herceg-Bosne,³² ali i vrlo direktno negiranje zločina.³³ U BiH se evidentno dešava „poricanje genocida u svome kontinuitetu“, kako ga je označio docent na kolegiju Međunarodno pravo na Pravnome fakultetu Univerziteta u Zenici Enis Omerović.³⁴ Vlasti ne reaguju na ove događaje³⁵ čak i kada predstavljaju zabranjeni govor mržnje. Isti odnos postoji prema drugim zločinima počinjenim u BiH, pored genocida, no oni na određeni način ostaju u drugom planu (vidjeti poglavlje 4.1.). Na svim stranama se ovakvi diskursi koriste za homogenizaciju svake od etničkih grupa,³⁶ uz izostanak empatije.

---

31 Uoči izricanja drugostepene presude 2017. godine, u Mostaru je organiziran molitveni skup za haške optuženike u predmetu "Prlić i ostali". Haški sud osudio je na ukupno 111 godina zatvora šestoricu bivših dužnosnika Herceg-Bosne (tzv. hercegbosanska šestorka – Jadranko Prlić, Slobodan Praljak, Bruno Stojić, Milivoj Petković, Valentin Čorić i Berislav Pušić) zbog zločina počinjenih nad Bošnjacima 1993. i 1994. tokom rata u BiH. Sud je utvrdio i postojanje udruženog zločinačkog pothvata s ciljem etničkog čišćenja nehrvata i pripojenja dijela teritorija BiH Hrvatskoj.

32 Obilježavanje godišnjice formiranja tzv. Herceg-Bosne dešava se svake godine, a 2019. Božo Ljubić, predsjednik Glavnog vijeća HNS-a, izjavio je kako je Hrvatska Republika Herceg-Bosna zalog, simbol i temelj hrvatske konstitutivnosti te putokaz u kojem smjeru bi trebalo tražiti rješenje za ustavnu i institucionalnu krizu u BiH (vidjeti više: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/obiljezavanje-godisnjice-tzv-herceg-bosne-ostre-reakcije-i-kritike-velicanja-zlocina/190829066>).

33 Poput izjave predsjedavajućeg Predsjedništva BiH (u vrijeme izjave) Milorada Dodika iz 2019. godine: „U Srebrenici nije bio genocid, to je mit, kao i onaj kosovski.“

34 ZNI14.

35 ZNI11.

36 Refik Hodžić navodi tako da „srpski narativ podrazumijeva potpuni i otvoreni revizionizam kao dominantnu politiku u okviru onoga što je političko biće ne samo stranaka iz RS-a već služi i kao kohezivni faktor unutar srpskog naroda da suzbije bilo kakvo propitivanje političkih odluka iz doba Miloševića“. U isto vrijeme „bošnjačka politika koristi vrlo jasno činjenicu da je bošnjački narod bio meta sistematskih zločina i umjesto da se bavi posljedicama tih zločina, uključujući istinsku brigu za žrtve, oni nisu zainteresovani za to, već su zainteresovani za korištenje tih činjenica o stradanju bošnjačkog naroda za homogenizaciju vlastitog naroda i na neki način održavanje *statusa quo* koristeći žrtve za nerealne zahtjeve prema političkom vrhu Srbije, Hrvatske, pa i međunarodnoj zajednici, koji se neće desiti (poput izmjene državnog uređenja BiH kao načina anuliranja zločina), što dovodi do sluđivanja vlastitog naroda, vlastitog biračkog tijela, koje stalno očekuje da će se nešto desiti“.

3. ZAKONSKO UREĐENJE ZABRANE NEGIRANJA

Pravna regulacija određenog djela (inkriminacija), odnosno njegove zabrane, podrazumijeva zakonsku regulaciju koja uključuje opis djela (šta ga čini), način na koji ga je zabranjeno vršiti (šta je zabranjeno) i sankciju (kaznu za postupanje protivno zabrani). Odsustvo negiranja tako svoje utemeljenje ima u procesima zacjeljivanja društva i neophodno je za istinski i dugotrajan mir. Ovo iz razloga što negiranje (poricanje), minimiziranje, opravdavanje ili odobravanje ostavlja duboke posljedice kako na žrtve tako i na počiniocima, održavajući klimu permanentnog sukoba.³⁷

U nastavku ovog dijela bit će predstavljeni teorijski okviri zabrane negiranja, minimiziranja, opravdavanja ili odobravanja genocida, holokausta, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina te prakse pravne regulacije u različitim zemljama.

3.1. Zašto je potrebna zakonska zabrana

Zabrana negiranja genocida zakonom način je da se osude historijski zločini, ali i način da se vrati dostojanstvo žrtava. Izvedeni na pravilan način, zakoni o negiranju genocida ne uspostavljaju jedinstvenu ortodoksnu verziju prošlosti, već procesuiraju verbalne napade na dostojanstvo žrtava tih zločina.³⁸ Zakoni o negiranju genocida također igraju važnu ulogu u demokratskom društvu jer predstavljaju preventivnu mjeru protiv rasizma i ksenofobije i mogu spriječiti promociju ideologija koje koriste represivne vlade. Oni također štite demokratske institucije od političkih ekstremista.

Kada se raspravlja o zakonima koji zabranjuju negiranje genocida i zločina protiv čovječnosti, često se čuje argument da ti zakoni ograničavaju slobodu izražavanja, što je garantirano Poveljom EU o temeljnim pravima. Kao što je navedeno u Povelji, ograničenje slobode izražavanja onih koji negiraju može biti prihvatljivo kako bi se zaštitila osnovna prava drugih.³⁹ Kako navodi Bećirević, apsolutna

sloboda govora ne postoji u pozitivnom pravu BiH niti u bilo kojoj progresivno-liberalnoj državi, jer bi apsolutizmom govora mogla ugroziti druge.⁴⁰ Autoritativan odgovor o ograničavanju slobode govora zabranama poricanja genocida dao je Evropski sud za ljudska prava u svojoj presudi od 24. juna 2003. godine protiv poricatelja iz Francuske – Rogera Garaudyja – ističući da postoje ograničenja slobode izražavanja te da opravdavanje pronacističke politike ne može uživati zaštitu člana 10. Evropske konvencije o ljudskim pravima.⁴¹

Zakoni o sjećanju⁴² mogu također pomoći izgradnji osjećaja zajedništva umjesto uzajamne sumnje i nepovjerenja. Štaviše, oni se mogu boriti protiv mitova o slavnoj prošlosti i osjećaju moralne i političke superiornosti pomažući u „postizanju samorazumijevanja da se složena prošlost svakog naroda sastoji od trenutaka slave i onih koji su sramotni, a da nijedan narod nije kolektivni negativac ili heroj“.⁴³

⁴⁰ Za više informacija o predmetu Poggi: https://www.swissinfo.ch/eng/srebrenica-massacre_swiss-politician-cleared-of-racial-discrimination-charges/44645500

⁴¹ Memišević u intervjuu ZNI12 navodi da je negiranje jasno ustanovljenih historijskih činjenica kao što je holokaust izdvojeno članom 17. iz zaštite člana 10. Sud je utvrdio da podnositelj zahtjeva u svojoj knjizi *The Founding Myth of Israeli Politics* dovodi u pitanje postojanje, stepen i težinu historijskih činjenica koje se odnose na Drugi svjetski rat i koje su jasno utvrđene, kao što je progon Jevreja od nacističkog režima, holokaust i suđenje u Nürnbergu. Prema odluci suda, negiranje zločina protiv čovječnosti predstavlja jedan od najozbiljnijih oblika vrijeđanja na rasnoj osnovi i podsticanje na mržnju Jevreja, narušava vrijednosti na kojima je borba protiv rasizma i antisemitizma zasnovana i predstavlja ozbiljnu prijetnju javnom redu. Osim toga, ističe se da su ovakva djela nekompatibilna s demokratijom i ljudskim pravima jer krše prava drugih, a njihovi zagovornici, nesporno, imaju namjere koje spadaju u ciljeve zabranjene članom 17. Konvencije.

⁴² Zakon o sjećanju regulira interpretaciju historijskog događaja i prikazuje zakonodavčevu ili sudsku sklonost prema određenom narativu o prošlosti. U tom procesu, konkurentna tumačenja mogu biti smanjena, stavljena na stranu ili čak zabranjena. Zabrane negiranja holokausta i genocida su zakoni sjećanja u užem smislu ovog pojma. Takvi zakoni podrazumijevaju krivičnu sankciju za negiranje i minimiziranje historijskih zločina.

⁴³ Belavusau i dr., 2017, str. 19.

³⁷ Richard G. Hovannisian definiše poricanje kao posljednju fazu genocidnog procesa i brisanje sjećanja na grupu žrtava: „Nakon fizičkog uništenja naroda i njihove materijalne kulture, sjećanje je sve što je ostalo i targetirano je kao posljednja žrtva... Nasilje se prilagođava objašnjenju, a istorija se preoblikuje tako da odgovara savremenom planu.“

³⁸ Baranowska i sur., 2017; Belavusau i dr., 2017.

³⁹ Baranowska i sur., 2017; Gliszczyńska-Grabias, 2013.

3.2. Evropska unija: Regulacija i izazovi

Donošenjem odluke Vijeća EU 2008/913/PUP uvedena je obaveza harmonizacije krivičnopravne zabrane najtežih oblika govora mržnje, u koje spada negiranje genocida i drugih zločina.

Okvirna odluka Vijeća 2008/913/PUP od 28. novembra 2008. o suzbijanju određenih oblika i načina izražavanja rasizma i ksenofobije krivičnopravnim sredstvima usvojena je nakon sedam godina pregovora. Cilj Okvirne odluke je zaštititi prava pojedinaca, grupa i društva uopšte kažnjavanjem određenih oblika rasizma i ksenofobije poštujući temeljna prava na slobodu izražavanja i udruživanja. Okvirna odluka zahtijeva od država članica da namjerno ponašanje bude kažnjivo kada je usmjereno protiv grupe osoba ili člana takve grupe definirano s obzirom na rasu, boju, vjeru, porijeklo ili nacionalno ili etničko porijeklo, javno oprastajući, negirajući ili grubo umanjujući:

zločine genocida, zločine protiv čovječnosti i ratne zločine iz člana 6, 7. i 8. Statuta stalnog Međunarodnog krivičnog suda; ili

javno prihvatanje, poricanje ili grubo umanjeње zločina iz člana 6. Povelje Međunarodnog vojnog suda pridružene Londonskom sporazumu iz 1945. godine;

u slučaju kad je počinjenje izvršeno na način koji će vjerovatno poticati na nasilje ili protiv takve grupe ili nekog člana takve grupe.

Države članice mogu odlučiti kazniti samo ponašanje koje se izvršava na način koji može poremetiti javni red ili koji prijeti, zlostavlja ili vrijeđa. Štaviše, države članice mogu počiniti krivično djelo negiranjem ili grubim umanjavanjem gore navedenih zločina samo ako su ti zločini utvrđeni konačnom odlukom nacionalnog suda ove države članice i/ili međunarodnog suda, ili konačnom odlukom samo međunarodnog suda.

Države članice bile su obavezne uvrstiti tekst Okvirne odluke u svoje nacionalno zakonodavstvo do 28. novembra 2010. godine i do tog datuma Komisiji dostaviti tekst odredaba svog nacionalnog zakona. Do 28. novembra 2013. godine Vijeće mora istražiti kako su države članice uradile transpoziciju.

⁴⁴ Prijelazno razdoblje bilo je 1. decembar 2013, do kada Komisija nije imala ovlaštenja za pokretanje postupka za kršenje zakona prema članu 256. Ugovora o funkcioniranju EU (UFEU) s obzirom na okvirne odluke donesene prije stupanja na snagu Ugovora iz Lisabona (Evropska komisija, 2014).

U aprilu 2015. godine skupina članova Evropskog parlamenta pitala je Komisiju je li pokrenula postupak kršenja pravila protiv država članica koji nije bio u skladu s Okvirnom odlukom Vijeća (Evropski parlament, 2015a). Komisija je odgovorila da trenutno vodi bilateralni dijalog s državama članicama kako bi se osigurala puna provedba Okvirne odluke (Evropski parlament, 2015b). Međutim, ni do danas (oktobar 2019) nisu sve evropske države članice uvele zakon o zabrani negiranja genocida.

3.3. Komparativna praksa pravne regulacije zabrana

Negiranje genocida zabranjeno je zakonom u većini zemalja, međutim sadržaj onoga što je tačno zabranjeno razlikuje se od zemlje do zemlje. U Austriji, Njemačkoj i Izraelu zabranjeno je samo poricanje holokausta. Češka, Mađarska, Litvanija i Poljska izričito su zabranile negiranje nacističkih i komunističkih zločina. Letonija izričito zabranjuje negiranje nacističkih i komunističkih zločina, međutim također negiranje drugih genocida i zločina protiv čovječnosti smatra nezakonitim. Bugarska, Hrvatska, Italija, Lihtenštajn, Malta, Crna Gora, Portugal, Španija i Švicarska zabranjuju negiranje bilo kakvog genocida. Belgija, Kipar, Francuska, Luksemburg, Rumunija, Slovačka i Slovenija također zabranjuju negiranje svakog genocida, ali izričito se spominje i poricanje holokausta.

U većini zemalja zakon o zabrani negiranja genocida uključen je u krivični zakon te zemlje. Međutim, postoje i izuzeci. U Francuskoj je takozvani Gayssot Act izmjena i dopuna Zakona o štampi. Austrijski Zakon o zabrani 1945. dopunski je krivični zakon i stoga izvan Krivičnog zakona.

Kazna za negiranje genocida uključuje zatvorsku kaznu, a u nekim zemljama društveni rad (Latvija)

---

⁴⁴ Izvor: Gliszczyńska-Grabias, str. 48.

ili novčanu kaznu (Belgija, Francuska, Njemačka, Litvanija, Luksemburg, Poljska). Zatvorska kazna do tri ili pet godina najčešća je kazna u Evropi, dok neke zemlje, naprimjer Francuska i Češka, također izriču minimalno vrijeme zatvora od mjesec dana, odnosno šest mjeseci. Kazna je najteža u Austriji i predviđa zatvorsku kaznu od jedne do deset godina, u teškim slučajevima do dvadeset godina.

Zakoni o poricanju genocida u različitim državama članicama EU razlikuju se ne samo u pogledu kazne već i po obimu i terminima koji se zabranjuju. Njemačka i Austrija odlučile su izričito zabraniti samo poricanje holokausta, ali ne progone poricanje drugih genocida, poput Srebrenice, prema svom zakonu o poricanju genocida. Međutim, obje države su primijenile zakone o javnom podsticanju, što znači da neko ustvari može biti progonjen zbog negiranja Srebrenice, ali to će se tretirati kao drugačije djelo. Neke srednjoevropske zemlje odlučile su u svoje zakone o poricanju genocida uvrstiti negiranje komunističkih zločina, koji obično obuhvataju i poricanje holokausta, ali ne i druge genocide ili zločine protiv čovječnosti. To je slučaj u Češkoj, Mađarskoj i Litvaniji. U Latviji i Poljskoj poricanje drugih genocida i zločina protiv čovječnosti također je kažnjivo djelo. Određeni broj zemalja, poput Francuske i Luksemburga, izričito zabranjuje negiranje holokausta, ali također uključuje svaki genocid, ratni zločin ili zločin protiv čovječnosti u svoje zakone o poricanju genocida. Četvrta grupa ne spominje holokaust, ali zabranjuje negiranje genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina uopšte.

Druga važna razlika u zakonima o poricanju genocida je i definicija onih zločina koji se u zakonima koriste. Neke zemlje, poput Italije i Slovačke, pozivaju se na Rimski statut međunarodnog krivičnog suda, dok se druge, poput Luksemburga, pozivaju na svoje nacionalno zakonodavstvo. Nadalje, razlika između zakonodavstava, poput Luksemburga i Kipra, koja su odlučila da uključe odlomak u kojem se navodi da negirani genocid ili ratni zločin moraju biti priznati od međunarodnih ili nacionalnih sudova.

Neke države također su ograničile primjenu svog zakona o poricanju genocida i na način da je negiranje genocida zabranjeno djelo samo ako podstiče na mržnju ili nasilje. To je slučaj u većini zemalja, uključujući Španiju i Portugal.

Zemlje susjedi Bosne i Hercegovine – Hrvatska, Crna Gora i Srbija – također su uvele zakone o negiranju genocida. Međutim, čini se da je uvođenje tih zakona bilo barem djelimično politički motivirano.

Hrvatska je 2011. godine svojim krivičnim zakonom uvela član 325. o javnom podsticanju nasilja i mržnje. Njime se zabranjuje javno odobravanje, poricanje ili grubo umanjeње genocida, zločina agresije, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina usmjerenih protiv grupe ljudi ili njenog člana na osnovu rase, religije, nacionalnog ili etničkog porijekla, porijekla ili boje. Međutim, ovo krivično djelo kažnjivo je samo ako je vjerovatno da podstiče nasilje ili mržnju prema takvoj grupi. Ako je to slučaj, sud može izreći zatvorsku kaznu do tri godine. Zakon je, prema tome, u skladu s Okvirnom odlukom Evropskog vijeća, ali mu nedostaje referenca na holokaust ili zločine tokom Drugog svjetskog rata. Ipak, do 2017. godine taj član krivičnog zakona nikada nije primijenjen. U istražnom članku kompanije Balkan Insight, objavljenom 2017. godine, hrvatsko Ministarstvo unutarnjih poslova tvrdi da policija nikada nije podnijela krivičnu prijavu vezanu za negiranje genocida. Na pitanje 22 ureda lokalnih državnih odvjetništva, samo su tri izjavila da su primili krivične prijave za genocid ili negiranje holokausta. Sve tri podnijele su različite grupe za ljudska prava i vezane su za negiranje holokausta. U trenutku objave, u jednom slučaju advokat je odlučio ne pokrenuti postupak, dok za ostala dva tužitelji još nisu odlučili.⁴⁵

Za Srbiju je slučaj drugačiji: 2016. godine donesen je zakon o negiranju genocida, sa zaprijećenim kaznama zatvora od šest mjeseci do pet godina. Član 387-5 Krivičnog zakona obuhvaća javno odobravanje, negiranje ili značajno minimiziranje genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina počinjenih nad grupom osoba ili njenog člana na temelju rase, boje, religije, porijekla, državnog, nacionalnog ili etničkog porijekla. Međutim, postoje dvije važne restrikcije. Prvo, zakon pokriva samo prekršaje ako mogu dovesti do nasilja ili mržnje prema takvoj grupi. Drugo – a ovo je teže ograničenje – odnosi se samo na one zločine koje su utvrdili srpski sudovi i krivični sud. To znači da su odluke Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju i Međunarodnog suda pravde isključene iz zabrane. Stoga je negiranje

---

⁴⁵ Opačić, 2017.

srebreničkog genocida u Srbiji legalno.⁴⁶ Nažalost, nisu pronađeni podaci je li i koliko je krivičnih prijava u vezi s negiranjem genocida podneseno u posljednjih nekoliko godina.

Postoji vrlo malo literature o zakonu o negiranju genocida u Crnoj Gori. Crna Gora je uvela zabranu negiranja genocida 2010. godine, šest godina prije Srbije. Član 370-2 Krivičnog zakona Crne Gore kažnjava javno odobravanje, negiranje i minimiziranje zločina genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina na način koji može dovesti do mržnje ili nasilja nad nekom grupom. Međutim, ovo se odnosi samo na zločine koji su „utvrđeni pravomoćnom i izvršnom presudom suda u Crnoj Gori ili Međunarodnog krivičnog suda”.⁴⁷ I dalje ostaje nejasno šta se podrazumijeva pod međunarodnim krivičnim sudom.

---

⁴⁶ Muslimović i dr., 2019.

⁴⁷ Kosopov, 2017, str. 173.

4. POSTOJI LI RJEŠENJE ZA BOSNU I HERCEGOVINU

Pitanje pravne regulacije zabrane negiranja u BiH nailazi na brojne izazove. Prvi, možda čak i najozbiljniji, jeste postojanje tri zvanična narativa o ratu, opšteprihvaćena i međusobno isključiva, koji počinjene i presuđene zločine negiraju, osporavaju ili pak veličaju kao herojstva. Ovome ne doprinosi ni unutrašnja organizacija države u entitetima, odakle dolaze tvrda stajališta o odbijanju zakonske regulacije na državnom nivou.

Dosad su na državnom nivou podnesene dvije inicijative za zakonsko reguliranje zabrane negiranja genocida, obje neuspješno. Prvi prijedlog podnesen je 2011. godine pod nazivom *Prijedlog zakona o zabrani negiranja, minimiziranja, opravdavanja ili odobravanja holokausta, zločina genocida i zločina protiv čovječnosti*, a podnijeli su ga Azra Hadžiahmetović i Beriz Belkić (zastupnici u Parlamentu BiH, Stranka za Bosnu i Hercegovinu). Zakon kroz četiri člana daje definicije holokausta, genocida i zločina protiv čovječnosti; opis zabrane i sankcije. Redovna profesorica Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu Azra Hadžiahmetović navodi da su razlozi za ovu inicijativu bili da se reguliranjem oblasti umiri društvena klima, da ono što se desilo dobije svoje historijsko i političko značenje, te da se stvori ključna pretpostavka da bosanskohercegovačko društvo ide dalje.⁴⁸ Predmet zabrane se fokusirao u ovom prijedlogu na onu grupu zločina koji su definirani relevantnim i opšteprihvaćenim odredbama međunarodnog prava, te koji su kao takvi priznati i potvrđeni od Međunarodnog vojnog tribunala (Nirnberški tribunal), drugih međunarodnih sudova i tribunala, te Suda Bosne i Hercegovine. Zanimljivo je da terminološki prijedlog navodi „ciljano negiranje“, zatim uključuje i inkriminiranje distribuiranja materijala koji negiraju, znatno minimiziraju, pokušavaju opravdati ili odobravati holokaust, zločin genocida ili zločin protiv čovječnosti. Predviđene su novčane kazne (između 1.000 i 10.000 konvertibilnih maraka) i kazne zatvora (osam dana do tri godine).⁴⁹ Ustavopravna komisija je utvrdila usaglašenost prijedloga zakona s Ustavom i pravnim sistemom BiH. Međutim, prijedlog

zakona, ni nakon više pokušaja, nije usvojen zbog „nedovoljne entitetske većine“, odnosno protivljenja zastupnika iz Republike Srpske, od kojih je dvije trećine glasalo protiv. Hadžiahmetović ističe da se iz rasprava o prijedlogu ovog zakona vidjelo da „još uvijek nema dovoljno spremnosti, zrelosti“, da se o detaljima nikada nije raspravljalo jer je zakon oboren samo zato što se odnosi na ovu materiju (negiranje genocida i ratnih zločina). Ono što se dešavalo s ovim zakonom koincidira s onim što se dešavalo s drugim zakonima, navodi Hadžiahmetović, jer mi ne živimo u multietničkom društvu, već u spoju više multietničkih društava: „Mi još uvijek dišemo etnicitetima. I sve dok ne budemo spremni da se izdignemo iznad toga, teško da će ovakve inicijative, inicijative koje bi općenito doprinijele obnovi društvene supstance u BiH, proći.“⁵⁰

Osim pokušaja regulacije u zasebnim zakonima, pokušalo se zakonski regulirati javno odobravanje, poricanje ili teško umanjivanje zločina genocida, holokausta, zločina protiv čovječnosti, ratnih zločina protiv civilnog stanovništva izmjenom i dopunom Krivičnog zakona BiH. Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona BiH iz 2009. godine predviđao je da se nakon člana 173. Krivičnog zakona, koji inkriminira ratne zločine protiv ranjenika i bolesnika, doda član 173a) koji propisuje: „Svako onaj ko javno odobrava, poriče ili teško umanjuje zločine genocida, holokausta, zločine protiv čovječnosti, ratne zločine protiv civilnog stanovništva, utvrđene domaćim ili međunarodnim sudom, kaznit će se kaznom zatvora u trajanju od šest mjeseci do tri godine“, zatim član 173b) koji glasi: „Ko distribuirao ili na drugi način učini javnosti dostupnim, kroz kompjuterske, medijske, elektronske ili druge sisteme, materijal koji negira, znatno minimizira, pokušava opravdati, ili odobrava holokaust, zločin genocida ili zločine protiv čovječnosti, utvrđen domaćim ili međunarodnim sudom, kaznit će se kaznom zatvora u trajanju od šest mjeseci do tri godine.“ Ni ovaj prijedlog zakona nije usvojen jer su dvije trećine poslanika iz Republike Srpske glasale protiv.⁵¹

⁴⁸ ZNI01.

⁴⁹ Prijedlog zakona o zabrani negiranja, minimiziranja, opravdavanja ili odobravanja holokausta, zločina genocida i zločina protiv čovječnosti, dostupno: <https://www.parlament.ba/law/LawDetails?lawId=733>.

⁵⁰ ZNI01.

⁵¹ ZNI14.

Drugi prijedlog podnio je Denis Bećirović, delegat u Domu naroda Parlamentarne skupštine BiH iz Socijaldemokratske partije (SDP), Parlamentu BiH 2016. godine u formi *Prijedloga zakona o zabrani javnog poricanja, minimiziranja, opravdavanja ili odobravanja holokausta, zločina genocida i zločina protiv čovječnosti*. I ovaj prijedlog se poziva na negiranje presuda (Međunarodnog suda pravde i Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju) i predviđa novčane i kazne zatvora. Za razliku od prethodnog prijedloga, ovaj prijedlog zakona nudi definicije termina „javno poricanje“, „minimiziranje“, „opravdavanje“ i „odobravanje“. Ovdje se osim djela distribuiranja materijala uvodi i djelo „negiranja presuda“, propisujući sankcije kako za građane tako pogotovo za službena i odgovorna lica u institucijama BiH.⁵² Predložene sankcije su u gotovo istom rangu s prijedlogom iz 2011. godine. Zakon nije usvojen. Isti delegat je podnio prijedlog zakona o dopunama Krivičnog zakona BiH koji tretira ovu problematiku 2017. godine, koji je pripremljen „zajedno s desetinama različitih udruženja, prijedlog je dobio opću većinu, ali nije dobio entitetsku većinu iz manjeg bh. entiteta“.⁵³ Predloženim izmjenama Krivičnog zakona BiH predlaže se zabrana javnog poricanja, kao i umanjenja zločina genocida, holokausta, te zločina protiv civilnog stanovništva koji su potvrđeni presudama međunarodnih i domaćih sudova.⁵⁴ Jednako kao u prijedlogu zasebnog zakona, uključuje i djelo negiranja presuda.

Zlatko Miletić, delegat u Domu naroda Parlamentarne skupštine BiH, uputio je u parlamentarnu proceduru prijedlog dopuna Krivičnog zakona BiH u junu 2019. godine. Predložene dopune predviđaju kaznu zatvora u trajanju od šest mjeseci do pet godina za lica koja djelo javnog izazivanja ili raspirivanja nacionalne, rasne ili vjerske mržnje učine javnim poricanjem ili opravdanjem genocida, zločina protiv čovječnosti ili počinjenih ratnih zločina utvrđenih pravosnažnom odlukom Međunarodnog suda pra-

vde, MKSJ-a ili domaćeg suda. Nadalje se predviđaju sankcije za osobe koje isto djelo učine donošenjem odluke o dodjeli priznanja, nagrada i privilegija presuđenim ratnim zločincima ili odlukom o imenovanju javnih objekata – ulica, trgova, parkova, mostova, institucija, ustanova, naselja i naseljenih mjesta, po ratnim zločincima osuđenim pravosnažnim odlukama. U obrazloženju stoji da svako javno negiranje presuda MKSJ-a i domaćih sudova nadležnih za krivična djela ratnog zločina, genocida ili zločina protiv čovječnosti, ili odluke kojima se javnim objektima daju imena osoba koje su pravomoćno osuđene za ratne zločine, genocid ili zločin protiv čovječnosti duboko vrijeđaju i plaše žrtve, te dodatno destabiliziraju političke prilike u BiH i udaljavaju narode od potpunog pomirenja.⁵⁵

Naša stranka je u prethodnom mandatu u Federalnom parlamentu podnijela *Nacrt zakona o zabrani negiranja genocida, holokausta i drugih krivičnih djela protiv čovječnosti*. Prijedlog je usvojen u Predstavničkom domu Federalnog parlamenta (2016), ali se nije nikada pojavio na dnevnom redu federalnog Doma naroda. I pored mnogo neočekivanog otpora u FBiH (članovi iz SDA su tvrdili da on ugrožava slobodu mišljenja i govora), kako navodi Kojović, Naša stranka će i dalje insistirati na usvajanju ovog zakona. Iako smatraju da bi ovaj zakon trebao biti na državnom nivou, pristalice su toga da ako nije moguće da se radi na tom nivou neka se radi tamo gdje se može.

Svi predloženi tekstovi zakona bili su sadržinski vrlo slični i kratki. U nekoliko članova je regulirano šta su zabranjene radnje (zabrana poricanja, minimiziranja, opravdavanja ili odobravanja), u kojem obimu (holokaust, zločin genocida i zločin protiv čovječnosti utvrđeni presudama međunarodnih i/ili domaćih sudova)⁵⁶, posebni oblici (distribuiranje materijala, negiranje presuda), te propisane kazne. Obrazložena prijedloga su također slična,⁵⁷ s istim motivima

⁵² Prijedlog zakona o zabrani javnog poricanja, minimiziranja, opravdavanja ili odobravanja holokausta, zločina genocida i zločina protiv čovječnosti BiH, dostupno: <https://www.javnarasprava.ba/bih/Zakon/1305>.

⁵³ <http://ba.n1info.com/Vijesti/a337164/Becirovic-o-zakonu-o-zabrani-negiranja-genocida.html>

⁵⁴ Prijedlog zakona o dopunama Krivičnog zakona BiH, dostupno: <https://www.javnarasprava.ba/bih/Zakon/1415>.

⁵⁵ <http://fronta.ba/zlatko-miletic-predlozio-dopunu-krivicnog-zakona-bih-kaznjavati-negiranje-genocida-i-davanje-imenajavnim-objektima-porativnim-zlocincima/>

⁵⁶ U obrazloženju Prijedloga zakona iz 2016. godine navodi se da se „predloženim zakonom ne dozvoljavaju preširoke, paušalne ili arbitrarne ocjene postojanja propisanih krivičnih djela, te on sadrži neophodnu preciznost koja garantira zaštitu svih relevantnih prava eventualno optuženih osoba“.

⁵⁷ Poput: „Inkriminacija poricanja genocida potrebna je da bi se spriječio budući genocid“ (Bećirović, 2016), utemeljenje u komparativnim modelima u pogledu sankcija itd.

i utemeljena na praksi drugih zemalja. Neuspjeh ovih inicijativa pripisuje se isključivo političkoj volji.⁵⁸

Trenutno jedino Krivični zakon Federacije BiH⁵⁹ u članu 163. stav 5. (izmjene i dopune iz 2014. godine) propisuje kao krivično djelo „Izazivanje narodnosne, rasne i vjerske mržnje, razdora ili netrpeljivosti“:

Ko javno izaziva ili raspaljuje narodnosnu, rasnu ili vjersku mržnju, razdor ili netrpeljivost među konstitutivnim narodima i ostalima koji žive u Federaciji (...) učini javnim poricanjem ili opravdanjem genocida, zločina protiv čovječnosti ili počinjenih ratnih zločina utvrđenih pravosnažnom odlukom Međunarodnog suda pravde, Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju ili domaćeg suda kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.

Postoji ovdje nedostatak u regulaciji koji se odnosi na uslovljenost između poricanja i opravdanja zločina i raspalivanja mržnje, razdora ili netrpeljivosti (tj. ako poricanje nema za posljedicu ovo drugo, onda nema krivičnog djela – samo poricanje nije krivično djelo). Tužilaštvo FBiH u posljednjih pet godina nije imalo nijedan predmet koji bi se odnosio na stav 5. ovog zakona.⁶⁰ Zbog navedenog, teško da se može govoriti o postojanju „propisanog krivičnog djela zabrane poricanja“ zločina. Kojović pak ističe, povodom inicijative Naše stranke za donošenje zasebnog zakona o zabrani negiranja, da je postojeći član u Krivičnom zakonu FBiH nemoguć za primjenu u sudskoj praksi zato što je tzv. kondicioni član: „To je kao da kažete da je zabranjeno bacati saksije s prozora ako pogodite nekoga – mi hoćemo da zabranimo bacanje saksija.“⁶¹ Čak i u slučaju postojanja određene zakonske formulacije, poput ove u FBiH, Memišević ističe da je „neophodno ne samo inkriminirati poricanje u zakonu već i uspješno primjenjivati zakon, odnosno procesuirati poricatelje“.⁶²

Za vrijeme ovog istraživanja, na inicijativu 12 udruženja žrtava, usvojena je u Predstavničkom domu Parlamenta FBiH 13. maja 2019. godine *Rezo-*

lucija povodom presuda Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju i Međunarodnog rezidualnog mehanizma za krivične sudove. Rezolucija se u najvećem dijelu odnosi na Srebrenicu, dok u stavu 6. „poziva na razvoj obrazovnih i kulturnih programa kojima se promiče razumijevanje uzroka ratnih okrutnosti i podiže razina svijesti o potrebi za promoviranjem mira“; u stavu 9. na donošenje zakona o zabrani negiranja genocida, holokausta i drugih zločina, te slavljenje zločina i zločinaca; te u stavovima 11. i 12. da se ponište odluke o imenovanjima institucija, objekata, ulica i slično po imenima osuđenih ratnih zločinaca i ukinu odluke o dodjeli odlikovanja za osuđenog ratnog zločinca Radovana Karadžića, kao i za druge osuđene za genocid i ratne zločine.⁶³

4.1. Civilizacijsko ili političko pitanje

Jedno od pitanja koje je postavljeno svim intervjuiranim bilo je zbog čega misle da još uvijek nemamo zakonsku regulaciju ove oblasti u BiH, odnosno zašto su dosadašnje inicijative bile neuspješne. Potpuno jednoglasan odgovor je bio: politička volja. Odnosno, njezin izostanak. Kao drugi razlozi pojavljuju se još i nespremnost suočavanja s prošalošću,⁶⁴ odsustvo adekvatnih i provedivih mehanizama tranzicijske pravde u BiH,⁶⁵ nedovoljan protek vremena od završetka međunarodnoga oružanoga sukoba.⁶⁶ Negiranje, navodi Hodžić, nije stihijsko – ono je vrlo proračunato jer ima za cilj razdvajanje narativa, kopanje tako dubokog jaza između ljudi da se taj jaz ne može premostiti.⁶⁷ No suprotstavimo li razloge za usvajanje ovih zakonskih odredbi razlozima za njihovo neusvajanje vidjet ćemo zapravo sukob dvaju koncepata: zabrana poricanja kao civilizacijsko pitanje vs. zabrana poricanja kao čisto političko pitanje.

O tome da je zakonsko reguliranje zabrane negiranja/poricanja, umanjivanja ili odobravanja civilizaci-

⁵⁸ ZNI01, ZNI08, ZNI15.

⁵⁹ Krivični zakon FBiH, "Službene novine FBiH" br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14. i 46/16.

⁶⁰ Podaci Federalnog tužilaštva, dopis broj A-283719 od 29. 5. 2019, u posjedu foruma ZFD.

⁶¹ ZNI08.

⁶² ZNI13.

⁶³ „Parlament FBiH izglasao rezoluciju povodom presude Radovanu Karadžiću“, <https://vijesti.ba/clanak/446571/na-osnovu-presude-karadzicu-parlament-fbih-usvojio-rezoluciju-udruzenja-porodica-zrtava>.

⁶⁴ ZNI03, ZNI04, ZNI09, ZNI14.

⁶⁵ ZNI02, ZNI06, ZNI07, ZNI14.

⁶⁶ ZNI14.

⁶⁷ ZNI15.

jsko pitanje⁶⁸ sami su tvrdili mnogi intervjuirani:⁶⁹

„Važno je za svaku zemlju, to je elementarno civilizacijsko pitanje. U BiH je to još puno važnije, rekao bih baš zato što smo uradili tako malo u drugim sferama tranzicijske pravde i zato što je za mnoge žrtve sada već kasno za druge vrste satisfakcije.“⁷⁰

Drugi identificirani faktor je proces dehumanizacije,⁷¹ koji se desio devedesetih i o kojem je nužno govoriti:

„Prva stvar u procesu zarastanja rana i pravljenja boljeg društva jeste da shvatimo šta se dogodilo. I da shvatimo da je bilo moguće da se putem medija, politike jedna grupa ljudi potpuno dehumanizira kako bi se omogućiilo da se čine masovni ratni zločini.“⁷²

Galić navodi da je zakonska zabrana poricanja jako bitna da bi se „konačno priznala istina o ratu u našoj zemlji, da bi se kaznili zločinci, pojedinci počinio-ci, a ne da cijeli narod nosi stigmatu zločina, te da se takvi zločini nikada ne bi ponovili.“⁷³ Pa ipak, koliko je realno očekivati, u postojećoj društveno-političkoj situaciji, konsenzus i donošenje zakonskih odredbi kojima se zabranjuje negiranje?

Hadžiahmetović, govoreći o 2011. godini, kada je prva inicijativa o donošenju zakona neuspješno izvršena, ističe da je i tada to bilo pitanje političke odluke, a ne ljudske dimenzije (posebno ističući da nijedna stranka iz Republike Srpske nije bila spremna podržati ovaj zakon razumijevajući da bi prihvatanjem zakona zapravo „priznali“ da se desio genocid). Naknadne inicijative, smatra, jesu uspjele pribaviti individualnu podršku, ali politika je ta koja ne dozvoljava usvajanje bilo koje forme ove regu-

---

⁶⁸ Zanimljivo je da je nekoliko intervjuiranih naglasilo da bi željeli „da mi nismo takvo društvo, da sebe dovedimo u poziciju da nam uopšte trebaju zakoni da bi se nešto ovakvo zabranilo“ (ZNI01, ZNI07, ZNI08). S druge strane, ističe se obim počinjenih zločina i njihove posljedice koje su obilježile mnoge generacije u BiH, kao i sistemsko negiranje koje nam „ne dozvoljava da krenemo naprijed“. Upravo se u tom rascjepu prepoznaje zakonska regulacija kao rješenje za nešto sa čim se kao društvo ne možemo nositi.

⁶⁹ ZNI02, ZNI05, ZNI06, ZNI08, ZNI11, ZNI15.

⁷⁰ ZNI02.

⁷¹ ZNI08, ZNI15 – dehumanizacija se ponavlja i danas, gdje su drugi svedeni na nivo problema koji treba otkloniti.

⁷² ZNI08.

⁷³ ZNI09.

lative na državnom nivou. Na federalnom nivou također se može vidjeti izvjesna nespremnost za zakonsku regulaciju ove oblasti. Ovo argumentira u korist koncepta da, bez obzira na društvene, civilizacijske razloge, zakonska zabrana negiranja zločina u praksi ostaje isključivo političko pitanje.

Potrebno je ovdje naglasiti da je prilikom prikupljanja podataka i njihove analize uočeno da se najčešće tematizira pitanje negiranja/poricanja genocida u BiH kao pitanje odabrane traume,⁷⁴ što je razumljivo imajući u vidu razmjere ovog zločina i njegovo kontinuirano osporavanje. Međutim, prosto nestaju iz vidokruga ostali (drugi) ratni zločini počinjeni u BiH i to da bi i njihovo negiranje, minimiziranje, odobravanje zakonskom zabranom također bilo obuhvaćeno. Stoga se u medijskom izvještavanju, kao i u nekoliko intervjua, u okviru rasprave o zakonskom uređenju govorilo isključivo o genocidu u Srebrenici.

4.2. Modeli mogućeg zakonskog uređenja

Pravna regulacija ove oblasti u BiH, smatraju intervjuirani, treba da se odnosi na zabranu negiranja, minimiziranja, javnog odobravanja i teškog umanjivanja genocida, holokausta, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina protiv civilnog stanovništva. Saglasnost postoji oko preciznog i obuhvatnog postavljanja ne samo radnji već i kriterija koji utvrđuju šta je to zapravo genocid, holokaust, ratni zločini protiv čovječnosti – ovi termini trebaju biti određeni pravosnažnim presudama međunarodnih i domaćih sudova.⁷⁵

Mišljenja (pravnih) eksperata su podijeljena oko forme u kojoj bi se zabrana poricanja trebala regulirati: dok jedni smatraju da ova oblast treba biti regulirana unutar krivičnog zakona (na državnom nivou)⁷⁶, drugi zastupaju stajalište da je ovoj oblasti

---

⁷⁴ Termin *chosen trauma* (odabrana trauma) odnosi se na zajedničku mentalnu reprezentaciju masivne traume koju su preci ili članovi grupe pretrpjeli od „neprijatelja“ (Vamik).

⁷⁵ Za genocid, zločine protiv čovječnosti i druge zločine nad Bošnjacima iz Srebrenice počinjene u julu 1995. godine MKSJ i domaći sudovi osudili su 46 osoba na oko 700 godina zatvora, plus četiri doživotne kazne. Posljednja osuđujuća presuda izrečena je krajem marta 2019. u Hagu bivšem predsjedniku RS-a Radovanu Karadžiću, koji je za genocid u Srebrenici i druge zločine osuđen na doživotni zatvor (izvor: <http://detektor.ba/belgijski-zakon-o-zabrani-negiranja-genocida-nemoguc-u-regionu/>).

⁷⁶ ZNI12, ZNI13, ZNI03.

potreban zaseban zakon.⁷⁷ Treći pak smatraju da su obje formulacije jednako prihvatljive, ali na državnom nivou.⁷⁸

Zastupnici modela zasebnog zakona smatraju da bi najadekvatniji bio poseban zakon o zabrani negiranja, umanjivanja, odobravanja zločina, jer bi se odredbe mogle sistematično razraditi i zaštitila bi se elementarna prava i slobode. Zbog onoga što se dogodilo u kulturološkom, psihološkom i historijskom smislu potreban je zaseban zakon.⁷⁹ U slučaju donošenja dopuna krivičnog zakona to ne bi bio slučaj, pa bi se zaštita elementarnih prava i sloboda primjenjivala posredno. Zagovornici modela rješavanja unutar krivičnog zakona smatraju pak da je ovoj regulaciji mjesto tamo gdje se uređuju krivična djela, povezano s govorom mržnje, a da je nepotrebno donošenje zasebnog zakona.⁸⁰

Drugo važno pitanje jeste – na kojem nivou ova regulacija treba biti donesena? Postoji saglasnost oko stava da je potrebna na državnom nivou, a/ali razlike se javljaju prilikom ocjene je li svrsishodno imati je samo na entitetskom nivou. Oni koji imaju pozitivno mišljenje o uređenju na entitetskom nivou navode da regulacija na nivou entiteta nije sporna kao alternativa onome što nije moguće urediti na državnom nivou.⁸¹ „Poenta je: kada neko dođe u Federaciju i kaže da nije bilo genocida u Srebrenici, ide u zatvor. U ovaj proces treba ući otvoreno i pošteno, ovo nije takmičenje u brojevima.“⁸² S druge strane, dio intervjuiranih smatra da uređenje na entitetskom nivou nije rješenje jer otvara mogućnosti za različite odredbe; vjerovatnoću da bi takvu regulaciju onda imao samo jedan entitet (FBiH),⁸³ čime bi se dalje produbila apsurdnost situacije u RS-u; ako reguliraju entiteti, ko će procesuirati.⁸⁴ U pogledu primjene potencijalnih zakonskih rješenja trebalo bi slijediti okvir Odluke iz 2008. godine, kao i (raniju) praksu evropskih država, posebno onih na čijem teritoriju je počinjen genocid. Uobičajena zapriječena kazna je novčana ili kazna zatvora od jedne do tri godine, a državni sudovi su nadležni za procesuiranje poricanja.⁸⁵ U pogle-

---

⁷⁷ ZNI01, ZNI10.

⁷⁸ ZNI14, ZNI09.

⁷⁹ ZNI01, ZNI08.

⁸⁰ ZNI12.

⁸¹ ZNI13, ZNI08, ZNI07.

⁸² ZNI08.

⁸³ „Nametanje zakona ili donošenje u FBiH samo može cementirati ove narative – nekonstruktivno“, ZNI15.

⁸⁴ ZNI06, ZNI05, ZNI15.

⁸⁵ ZNI13.

du standarda koje bi obuhvatala zakonska rješenja u BiH, praksa drugih zemalja svakako može biti korisna u definiranju, što su koristile i prethodne inicijative.

Međutim, pravni eksperti su ovdje istaknuli drugu dimenziju donošenja zakonskih odredbi u ovoj oblasti: može li biti efikasna i efektivna? Smatraju da bi izuzetno loša situacija bila donijeti zakone koji se ne primjenjuju – „time se gubi povjerenje u državni sistem, prvenstveno u vladavinu prava“.⁸⁶ Zakoni u BiH se, generalno, ne poštuju i ne provode.⁸⁷ Ujedno, upozorava se na to koliko je javnost (građani BiH) stvarno upoznata s tim šta jesu sudske činjenice i presude (izvan najčešće spominjanih zločina, poput srebreničkog genocida)⁸⁸ i kako premostiti taj jaz.

Upravo u tom dijelu se u ovom istraživanju iskristaliziralo drugo stajalište, koji svoje uporište ne vidi u zakonskoj regulaciji, već u društvenom rješavanju problema negiranja, umanjivanja ili odobravanja ratnih zločina. Zagovornici ove ideje⁸⁹ smatraju da zakoni kao norme neće riješiti problem u BiH, već da pristup treba doći iz (civilnog) društva i dobiti svoju artikulaciju kroz obrazovni sistem, platforme za dijalog, pa čak koristiti iste one kanale koje koriste i politika da se dođe do promjene: potrebno je „baviti se dekonstrukcijom negiranja kroz konstantno cirkuliranje činjenica kroz javni diskurs“, ističe Hodžić. Zagovornici zakonskog uređenja, važno je ovdje naglasiti, također smatraju da je neophodan paralelan rad kroz obrazovanje, kulturu, medije, ne isključivo rješavati problem putem zakona.⁹⁰

4.3. Mogućnosti pravne regulacije u BiH

„Nijedan krivični zakon nije utjecao na iskorjenjivanje činjenja krivičnih djela. Ona se i dalje vrše, neovisno o postojanju represivne pravne norme. Međutim, takvim zakonskim rješenjima, odnosno normiranjem, ali i njihovim cjelovitim neselektivnim provođenjem, vjerovatno bi se umanjili takvi procesi, odnosno imali 'adekvatan' represijski oblik pravnoga odgovora države na takve društvene pojave“, navodi Omerović. Ranije spomenuta zabrinutost o provedivosti zakona sasvim sigurno ne poništava potrebu njihovog donošenja. Naprotiv – ako ih se bude donosilo, to će značiti ozbiljnu promjenu društvene klime i zabrinutost ovdje, čini se, leži u činje-

---

⁸⁶ ZNI06.

⁸⁷ ZNI04, ZNI05, ZNI06, ZNI11.

⁸⁸ ZNI06, ZNI15.

⁸⁹ ZNI04, ZNI05, ZNI15.

⁹⁰ ZNI08, ZNI09, ZNI11, ZNI14.

nici da još uvijek nema političke zrelosti. BiH se nije sistemski bavila suočavanjem s prošlošću i to je čini plodnim tлом za manipulacije ratnim narativima.⁹¹ Pitanje sazrijevanja države (i društva, kauzalno postavljeno) za suočavanje s prošlošću i uopće bavljenje zabranom negiranja jeste osjetljivo i ne može se tačno izračunati – možda smo čak i propustili priliku⁹² (kako navodi Gruhonjić – ljudi gube nadu, a i zasićeni su pričama o prošlosti⁹³). To otvara drugu dilemu – ako se ne vidi uopšte mogućnost ovakvog sazrijevanja u društvu kojem žrtve već odlaze, a ostaju nepomirljivi narativi, da li određene stvari treba „nametnuti“, odnosno pokrenuti?

U BiH bi to značilo intervenciju Ureda visokog predstavnika za BiH. Imajući u vidu bonske ovlasti, ovo jeste opcija. Imajući pak u vidu korisnost takve aktivnosti, mišljenja su opet podijeljena – dosadašnja korištenja bonskih ovlasti su se pokazala (većinom) izuzetno korisna, ali osjetljivost ovog pitanja bi mogla ili zaista riješiti trenutno okamenjeni *status quo* ili pak biti zakon koji se neće primjenjivati.⁹⁴ Zamjera se pasivnost OHR-a i očekuje djelovanje,⁹⁵ odnosno „trebao bi da radi svoj dio posla onda kada vidimo da imamo na sceni destruktivne snage koje sprečavaju provedbu i Dejtonskog sporazuma i međunarodnih konvencija koje su sastavni dio našeg ustavnog poretka“.⁹⁶ Ipak, Valentin Inzko, visoki predstavnik za BiH, povodom 11. jula 2019. godine, izjavljuje: „Zalagat ću se, apsolutno, da se u Parlamentu BiH

doneše zakon o negiranju genocida. Iduće godine ćemo sigurno imati takav zakon, na 25. godišnjicu genocida.“⁹⁷ Ako se napredak BiH ka EU uslovi rješavanjem pitanja negiranja, minimiziranja, opravdavanja ili odobravanja genocida, ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti, to će biti nužno potreban pritisak ili čak potencijalni mehanizam za konačno usvajanje ovog zakonodavstva.

Jesu li presude iz 2018. godine zaista bile momentum za djelovanje? „Važno je da događaje iz naše nedavne prošlosti stavite tamo gdje im je mjesto, da ih verifikirate, kvalificirate, vrijednosno odredite, ne da stavite tačku i ne da zaboravite, već da krenete dalje, odnosno da stvorite pretpostavke da buduće generacije ne budu opterećene našom prošlosti.“⁹⁸ Ako se vratimo na pitanje iz Uvoda gdje je BiH između potreba i mogućnosti pravne regulacije zabrane negiranja, umanjivanja, odobravanja genocida i ratnih zločina, shvatit ćemo da odgovor leži u realnoj (ne)mogućnosti donošenja zakona. „Ratni narativi su apsolutno kičma politike danas u BiH“⁹⁹ – ovime se sažima cijeli problem mogućnosti zakonske regulacije zabrane negiranja, umanjivanja ili odobravanja svih zločina u BiH. U sadašnjoj konstelaciji političkih odnosa u BiH teško je očekivati da će se takav zakon usvojiti na državnom nivou,¹⁰⁰ ali je moguće da će do toga doći u procesu pridruživanja BiH Evropskoj uniji.¹⁰¹ Trenutno izgleda nemoguće normativno ojačati zabranu jer izostaje politička volja. Zločini se koriste u dnevopolitičke svrhe i to predstavnicima pojedinih političkih opcija sasvim odgovara.¹⁰² Na taj način „društva se održavaju zamrznuta u borbenom modusu“.¹⁰³

---

⁹¹ Džidić dalje navodi: „Da se ovo pitanje riješilo recimo 2008. godine, kada nismo imali ovako jake i zaoštrene nacionalističke narative i kad smo imali jaču ljevicu, sigurno da bi se mnoge pojave koje imamo danas, poput veličanja ratnih zločinaca, spriječile. Ali i tada je zahtijevalo međunarodnu intervenciju, na mekši način, moglo proći i bez nametanja zakona“, ZNI02.

⁹² Vesna Teršelić u intervjuu za DW navodi: „Ako uporedimo stanje u društvu pre deset godina i danas, videćemo da se situacija pogoršava. Kritičke refleksije o odgovornosti za zločine sve je manje.“

⁹³ ZNI11.

⁹⁴ Tako Refik Hodžić ističe da bismo ovakvim nametanjem zakona o zabrani negiranja ratnih zločina dobili situaciju u kojoj bi kršenje tog zakona bio orden koji će ljudi ponosno nositi na reveru; odnosno da takav zakon nikad neće biti implementiran na način na koji bi trebao biti implementiran i time kontraproduktivan (ZNI15).

⁹⁵ Recentni primjer dolazi od članova Organizacionog odbora za obilježavanje 11. jula 1995. godine, 24. godišnjice genocida nad Bošnjacima “Sigurne zone UN-a” Srebrenica, koji su usvojili zaključak o upućivanju inicijative Uredu visokog predstavnika za nametanje zakona o zabrani negiranja genocida.

⁹⁶ Vidjeti: <http://ba.n1info.com/Vijesti/a337164/Becirovic-o-zakonu-o-zabrani-negiranja-genocida.html>

---

⁹⁷ Vidjeti: <http://ba.n1info.com/Vijesti/a355813/Inzko-o-zakonu-o-negiranju-genocida.html>

⁹⁸ ZNI01.

⁹⁹ ZNI15.

¹⁰⁰ Kako Hodžić navodi, „to znači oduzimanje njihovih (političara, op. a.) primarnih političkih oruđa – vrlo malo je vjerovatnoće da će oni na to pristati“.

¹⁰¹ ZNI12.

¹⁰² ZNI13.

¹⁰³ Marion Kraske, *U borbenoj zoni*.

ZAKLJUČAK

Fragmentirano postojeće zakonodavstvo (kondicioni član u KZ-u FBiH) i kreirana atmosfera političke nepodobnosti pitanja o zabrani negiranja, minimiziranja, odobravanja ili opravdavanja genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina usmjeravaju pravnu regulaciju ka sferi „nemogućeg“ u BiH. Međutim, ne postoje drugi mehanizmi, niti spremnost političkih elita, da ova oblast dobije „moralnu“, društvenu dimenziju. Naprotiv: korištenje negiranja, minimiziranja, odobravanja ili opravdavanja genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina za održavanje permanentnog stanja konflikta postaje dio političkog *mainstream* djelovanja. To zapravo i jeste argument zašto je upravo ovdje nužna zakonska regulacija – zabrana.

Cilj donošenja ovakve zakonske regulative bio bi prekidanje s kulturom nekažnjivosti: oni koji su odgovorni za to treba da budu kažnjeni i da se tim ne manipulira. Svjesnost o izazovima je sastavni dio nalaza da pravna regulacija treba postojati u BiH, i to na državnom nivou. Zbog značaja tematike koju regulira, zaseban zakon o zabrani negiranja, minimiziranja, odobravanja ili opravdavanja genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina na nivou BiH predstavljao bi odgovarajuću pravnu regulaciju. Ovdje je nužan sveobuhvatan pravni okvir: uključeni moraju biti svi oblici (negiranje, minimiziranje, opravdavanje, odobravanje) i svi zločini (genocid, zločini protiv čovječnosti, ratni zločini) počinjeni u BiH, odnosno ono što nas je postojeća praksa naučila – oni oblici i zločini koji se kontinuirano ili osporavaju ili veličaju. Nadalje, paralelne nezakonodavne aktivnosti trebaju postojati uz zakonsku regulativu – poput obrazovanja, aktivizma, rada u lokalnim zajednicama.

Ako smatramo prepreke toliko velikim, onda trebamo razmišljati i gdje zapravo početi. Supstitucija idealnom zakonskom okviru ne treba biti parcijalno, nedostatno zakonsko rješenje, već rad tamo gdje je zapravo moguće. Ako to nije državni nivo – onda prihvatljivi mogu biti i entitetski zakoni u smislu smanjenja prostora na kojima je dozvoljeno negiranje, minimiziranje, odobravanje ili opravdavanje genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina. Jednako tako ova materija se može kvalitetno regulirati krivičnim zakonima (državnim ili entitetskim). Sva ova rješenja jesu prihvatljiva sve dok suštinski reguliraju ono što je neophodno – negiranja, minimiziranja, odobravanja ili opravdavanja zločina presuđenih pred sudovima čiju jurisdikciju ova država priznaje. Ovim se izbjegavaju područja proizvoljnosti, manipulacija i reinterpetacija.

Svakako treba ostaviti napomenu da se zakonskom regulacijom neće riješiti svi problemi iz ove oblasti: primjena zakona (onda kada ih imamo) nužna je, ali i kontinuiran rad u svim onim oblastima koje će, pored zakonske zabrane, možda ipak polučiti i buđenjem dovoljne društvene svijesti kojoj će zakonska zabrana biti tek jedan od razloga za „ne“ negiranju, minimiziranju, odobravanju ili opravdavanju presuđenih zločina.

PREPORUKE

OPŠTE PREPORUKE

Usvajanje zakona o zabrani negiranja, minimiziranja, opravdavanja ili odobravanja genocida, holokausta, zločina protiv čovječnosti ili ratnih zločina na državnom nivou kao zasebnog zakona.

Usvajanje zakona na nivou entiteta i Brčko distrikta koji bi također uređivali materiju zabrane negiranja, minimiziranja, opravdavanja ili odobravanja genocida, holokausta, zločina protiv čovječnosti ili ratnih zločina u okviru standarda značajnih za BiH (poštivanje presuda domaćih i međunarodnih sudova).

Uporedo s usvajanjem zakonske regulative potrebno je raditi na nižim nivoima u oblastima u kojima se već sada mogu prevazići negiranja, minimiziranja, opravdavanja ili odobravanja genocida, holokausta, zločina protiv čovječnosti ili ratnih zločina, poput donošenja odluka u lokalnim zajednicama o nazivima ulica, javnih institucija, spomenicima i drugim oblicima memorijalizacije u javnom prostoru.

PREPORUKE ZA INSTITUCIJE U BIH NA SVIM NIVOIMA

Bez odgađanja razmotriti prijedloge zakona koji su u proceduri a kojima se predlaže zabrana negiranja, minimiziranja, opravdavanja ili odobravanja genocida, holokausta, zločina protiv čovječnosti ili ratnih zločina.

Raditi na uspostavljanju dijaloga o mogućnostima i sadržaju potencijalnog zakonodavstva.

PREPORUKE ZA MEĐUNARODNE INSTITUCIJE U BIH

U skladu s Okvirnom odlukom Vijeća 2008/913/PUP, te imajući u vidu status pristupa BiH u EU, ukazati na značaj pravne regulacije zabrane negiranja, minimiziranja, opravdavanja ili odobravanja genocida, holokausta, zločina protiv čovječnosti ili ratnih zločina, posebno imajući u vidu ozbiljnost posljedica koje trenutna praksa u oba bosanskohercegovačka entiteta ima na mir i sigurnost.

Tematizirati u okviru Vijeća za provedbu mira kontinuirano nepoštivanje presuda koje su donijeli Haški tribunal i Međunarodni rezidualni mehanizam za krivične sudove.

Osigurati umrežavanje inicijativa i aktivnosti OHR-a, Vijeća za provedbu mira, civilnog sektora i političkih aktera kako bi se prevazišlo fragmentiranje i ojačali naponi za donošenje zakonske regulative te obezbijedila podrška drugim procesima koji vode pomirenju.

CIVILNI SEKTOR I DRUGI AKTERI

Insistirati na upotrebi utvrđenih činjenica (presude domaćih i međunarodnih sudova, rezolucije) u javnom prostoru.

Obezbijediti javni prostor za dijalog kreiranjem dugoročne platforme aktivista, pravnih eksperata, obrazovnih institucija, predstavnika vlasti.

Insistirati na institucionalnom suočavanju s prošlošću na državnom/političkom nivou.

POJMOVNIK

Genocid

Bilo koje od navedenih djela učinjenih u namjeri potpunog ili djelimičnog uništenja jedne nacionalne, etničke, rasne ili vjerske grupe kao takve:

- a) ubistvo članova grupe;
- b) teška povreda fizičkog ili mentalnog integriteta članova grupe
- c) namjerno podvrgavanje grupe životnim uslovima koji trebaju dovesti do njenog potpunog ili djelimičnog uništenja
- d) mjere usmjerene na sprečavanje rađanja u okviru grupe
- e) prisilno premještanje djece iz jedne grupe u drugu

Zločini protiv čovječnosti

Zločin definiran kao takav međunarodnim pravom i priznat kao takav konačnim i obavezujućim odlukama i/ili presudama Međunarodnog suda pravde, te bilo kojeg drugog međunarodnog suda uspostavljenog relevantnim međunarodnim mehanizmima. Rimski statut utvrđuje da se zločinom protiv čovječnosti smatra bilo koja od sljedećih radnji koje su preduzete kao dio šireg ili sistematskog napada uperenog protiv civilnog stanovništva, kao takvog, pri čemu se pod napadom smatra bilo koja od sljedećih radnji:

- a) Ubistvo
- b) Istrebljenje
- c) Porobljavanje
- d) Deportacija ili prisilno premještanje stanovništva
- e) Zatvaranje i drugi oblici lišavanja slobode, a koji se

preduzimaju uz kršenje osnovnih pravila međunarodnog prava

f) Mučenje

g) Silovanje, seksualno ropstvo, prisilna prostitucija, prisilna trudnoća, prisilno sterilisanje, i svaki drugi oblik seksualnog zlostavljanja ovakve ili slične prirode

h) Protjerivanje bilo koje grupe ili zajednice na političkoj, vjerskoj, rasnoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj i spolnoj osnovi, ili protjerivanje na kakvoj drugoj osnovi koje je strogo zabranjeno međunarodnim pravom, a u vezi je s bilo kojom radnjom preciziranom ovim stavom ili u vezi s bilo kojim krivičnim djelom iz nadležnosti suda

i) Nestanak lica

j) Apartheid

k) Drugi nehumani postupci sličnog karaktera, kojima se namjerno prouzrokuju teške patnje ili ozbiljno ugrožavanje fizičkog ili mentalnog zdravlja.

Ratni zločini

Pojam ratnog zločina je širok i obuhvata brojna različita djela počinjena tokom oružanog sukoba, a njime se obuhvataju kršenja pravila ratovanja, teška kršenja utvrđena Ženevskim konvencijama i Protokolima uz nju, kategorija „povreda zakona i običaja rata“ koju koristi Tribunal za bivšu Jugoslaviju i „izuzetno“ ozbiljni ratni zločini koju koristi Komisija za međunarodno pravo. Ratni zločini spadaju u opšti djelokrug međunarodnog humanitarnog prava i mogu se definirati kao ogranak međunarodnog prava kojim se ograničava primjena nasilja u oružanim sukobima.

Poricanje

Svaka izjava, radnja ili aktivnost, kao i svaki usmeni, pismeni, audio, vizuelni ili elektronski materijal kojim se, bez obzira na oblik ili na čin iznošenja ili pronošnja, negiraju holokaust, zločin genocida ili zločin protiv čovječnosti.

Minimiziranje/umanjivanje

Svaka radnja i aktivnost, a naročito svaki usmeni, pismeni, audio, vizuelni ili elektronski materijal, bez obzira na oblik ili na čin iznošenja ili pronošnja, kojim se holokaust, zločin genocida ili zločin protiv čovječnosti minimiziraju, trivijaliziraju ili uljepšavaju, s ciljem umanjenja broja žrtava ili s namjerom da se predstave kao događaj ili skup događaja s pozitivnim, korisnim ili prihvatljivim karakteristikama i ishodom.

Opravađavanje

Svaka izjava, radnja i aktivnost, a naročito svaki usmeni, pismeni, audio, vizuelni ili elektronski materijal, bez obzira na oblik ili način iznošenja ili pronošnja, kojim se opravdađavaju holokaust, zločin genocida ili zločin protiv čovječnosti.

Odobravađanje

Svaka izjava, radnja i aktivnost, a naročito svaki usmeni, pismeni, audio, vizuelni ili elektronski materijal, bez obzira na oblik ili način iznošenja ili pronošnja, kojim se odobrađavaju holokaust, zločin genocida ili zločin protiv čovječnosti.

Reparacije

Kao jedan od mehanizma tranzicijske pravde, reparacije imaju za cilj materijalno i nematerijalno zadovoljenje žrtava zbog nanošenja materijalne/nematerijalne štete, te njihovu resocijalizaciju. Generalna skupština Ujedinjenih nacija je 2006. usvojila *Osnovne principe i smjernice UN-a o pravu na pravni lijek i reparaciju za žrtve teških kršenja međunarodnih ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava*, koji naglašavaju da žrtve ozbiljnih kršenja ljudskih prava imaju pravo dobiti pravni lijek od države. To je pravo sastavni dio instrumenta za reparaciju, koji u sebi sadrži četiri elementa: restituciju, rehabilitaciju, odštetu i garanciju da se djelo neće ponoviti.

Tranzicijska pravda

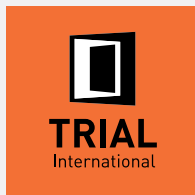
Metoda koja se primjenjuje u društvima koja su opterećena naslijeđem teškog, masovnog i sistematskog kršenja ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava i predstavlja odgovor na ta kršenja kako bi se došlo do uspostavljanja vladavine prava, provele aktivnosti u pravcu ublažavanja posljedica zločina koji su počinjeni i stvorili uslovi za promoviranje mira i demokratije (pomirenja), s ciljem sprečavanja ponavljanja prošlosti. Četiri su osnovna mehanizma tranzicijske pravde: krivična pravda, kazivanje istine, reparacije i institucionalne reforme.

Forum Civilna mirovna služba (forumZFD) nevladina je organizacija osnovana u Njemačkoj koja djeluje na Zapadnom Balkanu kroz četiri pojedinačna državna ureda. ForumZFD u Bosni i Hercegovini nastoji doprinijeti konstruktivnim javnim debatama i inicijativama koje se odnose na suočavanje s prošlošću. Zajedno s lokalnim partnerima, podržavamo razvoj održivih struktura izgradnje mira.

Više o organizaciji forumZFD:

www.forumzfd.de/en/western-balkans

TRIAL International je nevladina organizacija koja se bori protiv nekažnjivosti međunarodnih zločina i podržava žrtve u njihovoj potrazi za pravdom. Organizacija pruža pravnu pomoć, podnosi slučajeve, razvija lokalne kapacitete i zagovara agendu ljudskih prava. TRIAL International je prisutan u BiH od 2008. godine i pruža podršku žrtvama teških kršenja ljudskih prava iz rata i njihovim porodicama u potrazi za pravdom, istinom i reparacijama.

Više o organizaciji TRIAL International:

www.trialinternational.org,

www.trial.ba

PRILOG 1.

Upitnik za intervju, pravni eksperti

1. Ime, prezime, zanimanje/funkcija

2. Kako biste ocijenili situaciju u BiH u posljednje dvije godine u pogledu prisutnosti narativa o ratu (1992-1995) i izgradnje mira?

3. Šta biste izdvojili kao posebno „problematično“ u BiH u ovoj oblasti?

4. Općenito, da li je pravna regulacija zabrane negiranja, minimiziranja, opravdavanja ili odobravanja genocida, holokausta, zločina protiv čovječnosti ili ratnih zločina bitna? Zbog čega?

5. Smatrate li da bi sloboda govora mogla biti ograničena zakonskom zabranom ove oblasti?

Molimo obrazložite.

6. Da li su Vam poznate inicijative u BiH koje su pokušale regulirati zabranu negiranja?

Filter: Da

6.1. Koje je Vaše mišljenje o tim inicijativama? Jesu li bile potpune; preuranjene; dobre?

6.2. Zbog čega mislite da nisu usvojene?

6.3. Da jesu usvojene, mislite li da bi spriječile neke od događaja?

6.4. Trebamo li zakon o lustraciji (tj. zakonsko normiranje lustracije)? Zbog čega?

7. Prema Vašem mišljenju, treba li BiH pravno uređenje zabrane negiranja, minimiziranja, opravdavanja ili odobravanja genocida, holokausta, zločina protiv čovječnosti ili ratnih zločina? Iz kojih razloga?

8. Šta bi bilo adekvatno rješenje za BiH, prema Vašem mišljenju?

Šta bi pravni termin „zabrane“ trebao obuhvatati i šta bi trebalo biti mjerilo utvrđenosti nečega kao zločina/genocida (presude?)?

Koji pravni akt bi to trebao regulirati; na kojem nivou?

U kojoj relaciji bi bila zabrana negiranja sa govorom mržnje?

9. Koje bi posljedice imala pravna (kaznena) zabrana negiranja/poricanja u BiH?

10. Da li imate dodatne komentare vezane za temu?

LITERATURA

Agentur SDA. (2018). Genozid-Leugnung: Urteil wegen Rassendiskriminierung aufgehoben. 27. 12. 2018. Online verfügbar unter: <https://bit.ly/2Pc8lkW> (pristup 13. 5. 2019).

Assman, J. (2005). Kulturno pamćenje: Pismo, sjećanje i politički identitet u ranim visokim kulturama. Zenica: Vrijeme.

Baranowska, Grażyna; Wójcik, Anna. (2017). In defence of Europe's memory laws. In: Free Speech Debate / Eurozine, November 2017. <https://bit.ly/2Eb0snU> (pristup 23. 4. 2019).

Barry, Niamh. (2017). A view of the impact of genocide denial laws in Rwanda. In: Behrens, Paul; Jensen, Olaf; Terry, Nicholas (Ed.): Holocaust and Genocide Denial. A Contextual Perspective. Routledge.

Belavusau, Uladzislau; Wójcik, Anna. (2018). Street Renaming after the Change of Political Regimes. Legal and Policy Recommendations from Human Rights Perspectives. T.M.C. Asser Institute for International & European Law, Policy Brief 2018- 01. Online available at: <https://bit.ly/2PgLh4F>

Delaye, D. Što je to tranzicijska pravda?, Politološki rječnik. Dostupno: <https://bit.ly/2RM12Cc> (8. 5. 2019).

European Commission. (2014). Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the implementation of Council Framework Decision 2008/913/JHA on combating certain forms and expressions of racism and xenophobia by means of criminal law.

European Parliament. (2015a). Questions for written answer E-005599-15. <https://bit.ly/35h97me>

Parliament. (2015b). Parliamentary questions. Question reference: E-005599/2015 <https://bit.ly/2RVxuCV>

Gliszczyńska-Grabias, Aleksandra. (2013). Penalizing Holocaust Denial: A view from Europe. In: Asher Small, Charles (Ed.): Global Antisemitism: A crisis of modernity. Volume III. Global Antisemitism: Past and Present. New York: ISGAP. 43-62.

Gorton, Sean. (2015). The uncertain future of genocide denial laws in the European Union. In: George Washington International Law Review 47 (2).

Hovannisian, R. G. (1998). Denial of the Armenian

Genocide in Comparison with Holocaust Denial. Remembrance and Denial: The Case of the Armenian Genocide.

Kabatsi, Freda. (2017). Confronting genocide denial. Using the law as a tool in combating genocide denial in Rwanda. In: Behrens, Paul; Jensen, Olaf; Terry, Nicholas (Ed.). Holocaust and Genocide Denial. A Contextual Perspective. Routledge.

Karlsson, M. Tall Tales of Genocide: An Argumentative and Comparative Analysis of Western Denial of the Holocaust and of the Armenian Genocide.

CFE Working paper series No. 45. Dostupno: <https://bit.ly/2LMUwaE> (pristup 15. 5. 2019).

Kraske, M. (2018). U borbenoj zoni. Perspektive, Broj 4, decembar 2018. Heinrich Böll Stiftung.

Kosopov, Nikolay. (2017). Memory Laws, Memory wars. The politics of Memory in Europe and Russia. Cambridge: Cambridge University Press.

Muslimovic, Admir; Rudic, Filip. (2019). Bosnia, Serbia Unlikely To Copy Belgium's Genocide Denial Law. Online at: <https://bit.ly/2PdGLZi>

Opačić, Tamara. (2017). Selective Amnesia: Croatia's Holocaust Deniers. Online at: <https://bit.ly/2RKEyle>

Parent, G. (2016). Genocide Denial: Perpetuating Victimization and the Cycle of Violence in Bosnia and Herzegovina (BiH), Genocide Studies and Prevention: An International Journal: Vol. 10: Iss. 2: 38- 58. Dostupno: <https://bit.ly/2YLb7Rl> (pristup: 13. 7. 2019).

Popović, D. M. Vodič kroz tranzicijsku pravdu u Bosni i Hercegovini. UNDP. Dostupno: <https://bit.ly/2YGp0QM> (pristup 8. 5. 2019).

Radna definicija poricanja holokausta i iskrivljavanja činjenica o njemu. Dostupno: <https://bit.ly/2YFwnbc> (pristup 8. 5. 2019).

Taschwer, Klaus (2018): Ehre, wem Ehre nicht unbedingt gebührt. Zur österreichischen Ordenspolitik im Bereich Wissenschaft – unter besonderer Berücksichtigung des Ehrenzeichens und des Ehrenkreuzes für Wissenschaft und Kunst. Version 2.0.

Volkan, V. D. (2001). Transgenerational Transmissions and Chosen Traumas: An Aspect of Large- Group Identity. Group Analysis, 34(1), 79-97. <https://cutt.ly/Te57dqD> (pristup 7. 7. 2019).

MEDIJSKI ČLANCI

Bajtarević, M. „Žrtve ratne torture u BiH napuštene od strane države“, 6. 5. 2019. Dostupno: <https://bit.ly/2t6x4yw> (pristup 19. 10. 2019).

Beč, J. „Živeti u postgenocidnom društvu“, 5. 11. 2015. Dostupno: <https://bit.ly/2t9lVNr> (pristup 10. 7. 2019).

D. K. „Parlament FBiH izglasao rezoluciju povodom presude Radovanu Karadžiću“, Vijesti.ba, 13. 5. 2019. Dostupno: <https://bit.ly/2RN1eRB> (pristup 18. 9. 2019).

DW. Teršelič: „Koji to rat ima dostojanstvo!“ Dostupno: <https://bit.ly/2YL2zKu> (pristup 10. 7. 2019).

Janja Beč: „Ovaj prostor je postgenocidni“, 10. 12. 2018. Dostupno: <https://bit.ly/38pJBNI> (pristup 10. 7. 2019).

Klix.ba. „Dan Preda pitao Evropsku komisiju: Šta ćete učiniti da zaustavite negiranje genocida u BiH“, 6. 5. 2019. Dostupno: <https://bit.ly/2Pi1yqd> (pristup 6. 5. 2019).

Klix.ba. „U BiH registrovano 16 četničkih udruženja, svakom rješenje izdato u sudovima RS-a“, 11. 3. 2019. Dostupno: <https://bit.ly/2sj7tK> (pristup 18. 9. 2019).

Muslimović, A. „Belgijski zakon o zabrani negiranja genocida nemoguć u regionu“, 17. 4. 2019. Dostupno: <https://cutt.ly/Ge57oPX> (pristup 17. 4. 2019).

M. V. „Ponovno šokantne izjave: Dodik tvrdi da je genocid u Srebrenici 'mit i konstrukcija' Bošnjaka i međunarodne zajednice“, 12. 4. 2019. Dostupno: <https://bit.ly/2RK5JMR> (pristup 13. 7. 2019).

N1. Inzko za N1: „Iduće godine BiH će dobiti zakon o negiranju genocida“, 11. 7. 2019. Dostupno: <https://bit.ly/34b0DvH> (pristup 13. 7. 2019).

N1. Mogherini i Hahn odgovorili na pismo bh. udruženja žrtava genocida, 3. 7. 2019. Dostupno: <https://bit.ly/2RR5Vd8> (pristup 3. 7. 2019).

Radiosarajevo.ba. Inicijativa iz Srebrenice: Inzko treba nametnuti zakon o zabrani negiranja genocida, 24. 5. 2019. Dostupno: <https://bit.ly/2E7qwSG> (pristup 24. 5. 2019).

R. D. Obilježavanje godišnjice tzv. Herceg-Bosne: Oštre reakcije i kritike veličanja zločina, 29. 8. 2019. Dostupno: <https://bit.ly/2RR5YFQ> (pristup 19. 10. 2019).

Zlatko Miletić predložio dopunu Krivičnog zakona BiH: Kažnjavati negiranje genocida i davanje imena javnim objektima po ratnim zločincima, 20. 6. 2019. Dostupno: <https://cutt.ly/Se54Zwn> (pristup 20. 6. 2019).

Obrenović, M. „Negiranje kao posljednja faza genocida koja traje“, 6. 7. 2019. Dostupno: <https://cutt.ly/Qe54Cg8> (pristup 6. 7. 2019).

Portret: Janja Beč-Neumann. 27. 4. 2008, Dostupno: <https://bit.ly/2skjsPQ> (pristup 10. 7. 2019).

Tematski izvještaj: „Upravljanje predmetima ratnih zločina u postupku pred Tužilaštvom Bosne i Hercegovine“. OSCE, 2019. Dostupno: <https://cutt.ly/3e54Bcy> (pristup 8. 9. 2019).

ZAKONI I DRUGI PRAVNI AKTI

Državna strategija za rad na predmetima ratnih zločina. (2008). Dostupno: <https://bit.ly/2E9qx8B>

Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida. Dostupno: <https://cutt.ly/We544Cl>

Okvirna odluka Vijeća 2008/913/PUP o suzbijanju određenih oblika i načina izražavanja rasizma i ksenofobije kaznenopravnim sredstvima. Dostupno: <https://bit.ly/2rDbp00>

Prijedlog zakona o zabrani javnog poricanja, minimiziranja, opravdavanja ili odobravanja holokausta, zločina genocida i zločina protiv čovječnosti BiH iz 2016. godine. Dostupno: <https://bit.ly/34d2HTZ>

Prijedlog zakona o zabrani negiranja, minimizira-

nja, opravdavanja ili odobravanja holokausta, zločina genocida i zločina protiv čovječnosti iz 2011. godine. Dostupno: <https://bit.ly/2PeqRcn>

Prijedlog zakona o zabrani javnog poricanja, minimiziranja, opravdavanja ili odobravanja holokausta, zločina genocida i zločina protiv čovječnosti BiH

Prijedlog zakona o dopunama Krivičnog zakona BiH iz 2009. godine.

Rome Statute of the International Criminal Court, dostupno: <https://cutt.ly/2e541bk>

Krivični zakon FBiH „Službene novine FBiH“, br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14. i 46/16

DRUGI SEKUNDARNI IZVORI

Rezolucija povodom presuda Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju i Međunarodnog rezi-dualnog mehanizma za krivične sudove, u posjedu autorice

Dopis Federalnog tužilaštva broj A-283/19 od 29. 5. 2019. (dostava podataka po Zahtjevu za pristup informacijama), u posjedu Foruma

Prijedlog zakona o zabrani javnog poricanja, minimiziranja, opravdavanja ili odobravanja holokausta, zločina genocida i zločina protiv čovječnosti BiH

Prijedlog zakona o dopunama Krivičnog zakona BiH iz 2009. godine.

Rome Statute of the International Criminal Court, dostupno: <https://cutt.ly/2e541bk>

Krivični zakon FBiH „Službene novine FBiH“, br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14. i 46/16

INTERVJUI

Kod	Ime i prezime	Afilijacija	Datum
ZNI01	Azra Hadžiahmetović	Redovna profesorica Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu	23. 4. 2019.
ZNI02	Denis Džidić	Urednik Balkanske Istraživačke mreže	30. 4. 2019.
ZNI03	Seida Karabašić	Predsjednica Udruženja Prijedorčanki „Izvor“	6. 5. 2019.
ZNI04	Branko Ćulibrk	Direktor Centra za mlade „Kvart Prijedor“	12. 5. 2019.
ZNI05	Goran Zorić	Aktivista i neovisni istraživač	12. 5. 2019.
ZNI06	Midhat Izmirlija	Docent na Pravnom fakultetu Sarajevo na predmetu Teorija prava i države	13. 5. 2019.
ZNI07	Murat Tahirović	Predsjednik Udruženja žrtava i svjedoka genocida	21. 5. 2019.
ZNI08	Predrag Kojović	Predsjednik Naše stranke	24. 5. 2019.
ZNI09	Štefica Galić	Urednica Tacno.net portala	28. 5. 2019.
ZNI10	Edina Bećirović	Redovna profesorica sigurnosnih studija na Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije	12. 6. 2019.
ZNI11	Zlatica Gruhonjić	Predsjednica Udruženja Centar za demokratiju i tranzicionu pravdu	10. 6. 2019.
ZNI12	Ehlimana Memišević	Docentica na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu	14. 6. 2019.
ZNI13	Dženeta Omerdić	Vanredna profesorica na Pravnom fakultetu Univerziteta u Tuzli	17. 6. 2019.
ZNI14	Enis Omerović	Docent na kolegiju Međunarodno pravo na Pravnom fakultetu Univerziteta u Zenici	24. 6. 2019.
ZNI15	Refik Hodžić	Nezavisni konsultant u polju strateškog komuniciranja u oblasti tranzicijske pravde	9. 7. 2019.

*Istraživanje i publikacija su podržani od Saveznog
ministarstva za ekonomsku saradnju i razvoj SR Njemačke,
te Ministarstva vanjskih poslova Finske*

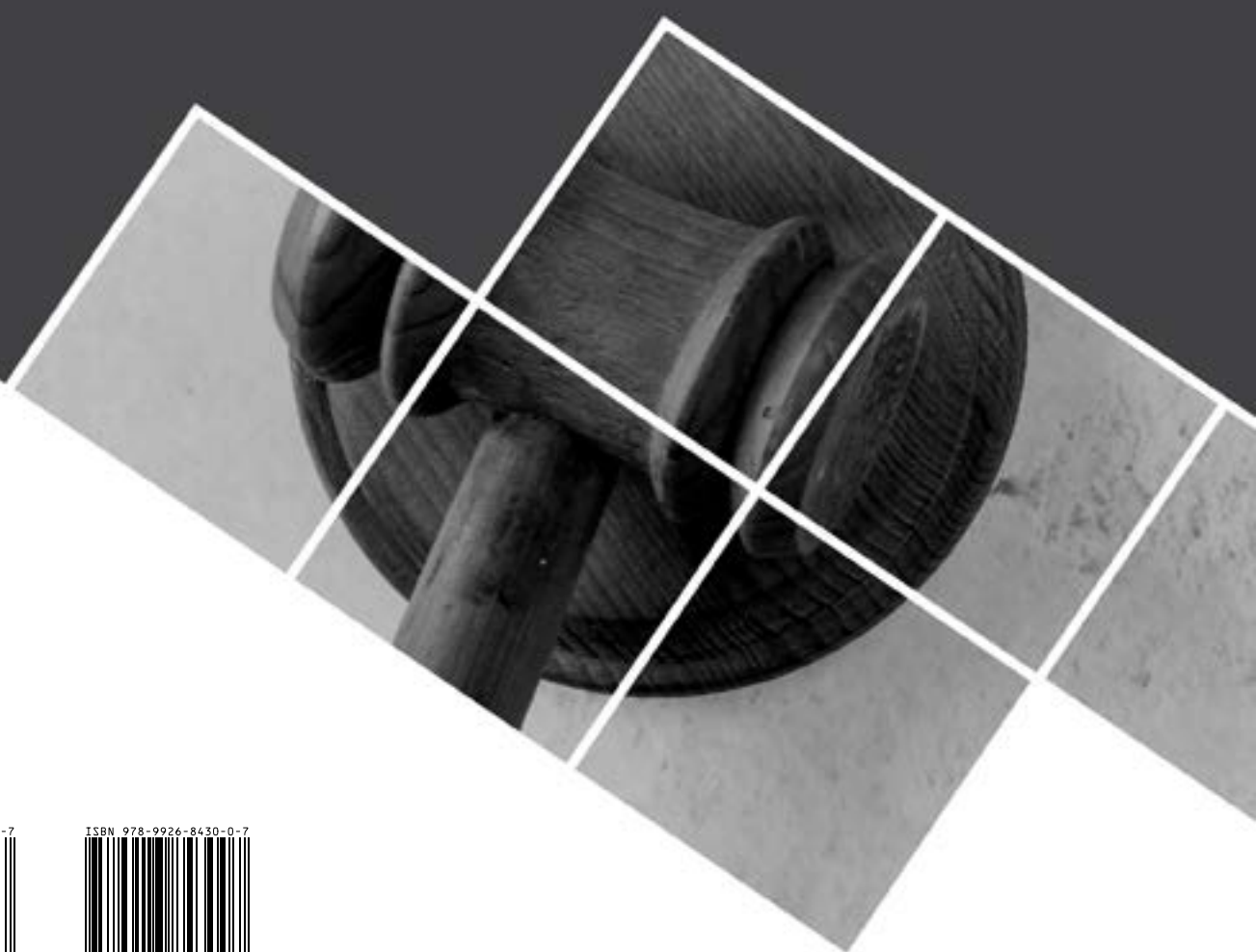
Federal Ministry
for Economic Cooperation
and Development

Ministry for Foreign
Affairs of Finland

IZDAVAČI: forumZFD i TRIAL International
ZA IZDAVAČA: Judith Brand i Selma Korjenić
AUTORICE: Lejla Gačanica i Caroline Finkeldey
LEKTURA: Zinaida Lakić
PRIJEVOD: Aida Spahić
GRAFIČKI DIZAJN: Šejla Bratić
ŠTAMPA: CPU
TIRAŽ: 300

Decembar, 2019.
Sarajevo

ISBN 978-9958-0399-9-7

9 789958 039997

ISBN 978-9926-8430-0-7

9 789926 843007